

**Мрежа от независими национални експерти в
областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни**

Цялостен доклад за страната – България

Съставен от Пепка Бояджиева
Октомври – 2017 г.

ECORYS

Социална
Европа

ЕВРОПЕЙСКА КОМИСИЯ

Генерална дирекция „Трудова заетост, социални въпроси и приобщаване“

Дирекция Д — Умения

Раздел Д.3 — Професионално образование и обучение (ПОО), стажантство и обучение на възрастни

За контакт: Мантас Секмокас

Имейл: EMPL-E3-UNIT@ec.europa.eu

Европейска Комисия

В-1049 Брюксел

**Мрежа от независими национални
експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни**

Цялостен доклад за страната – България

***Europe Direct е услуга, предназначена да ви помогне да
намерите отговори
на въпросите, които си задавате за Европейския съюз.***

Безплатен телефонен номер (*):

00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Предоставената информация е безплатна, както и повечето обаждания (въпреки че някои оператори, телефонни кутии или хотели могат да ви таксуват).

ПРАВНА ИНФОРМАЦИЯ

Настоящият документ е изготвен за Европейската комисия, но все пак той отразява само вижданията на авторите и Комисията не може да носи отговорност за евентуална употреба на съдържащата се в него информация. Повече информация за Европейския съюз е налична в Интернет.

(<http://www.europa.eu>).

Люксембург: Службата за публикации на Европейския съюз, 2018 г.

© Европейски съюз, 2018 г.

Възпроизвеждането е разрешено при потвърждаване на източника.
За всяко използване на материали, които не са предмет на авторското право на Европейския съюз, трябва да се иска разрешение директно от посочения(те) притежател(и) на авторското право.

СЪДЪРЖАНИЕ

1.0	ОБЩ ПРЕГЛЕД НА СТРАНАТА (СТАТИСТИЧЕСКИ ЕЛЕМЕНТ, КОЙТО ТРЯБВА ДА БЪДЕ ВМЪКНАТ ОТ ECORYS ОТ АКТУАЛИЗИРАНИЯ ПРЕГЛЕД НА СТРАНИТЕ)	7
1.1	Тенденции за цялото население	7
1.2	Тенденции за нискоквалифицирани възрастни	9
2.0	КРАТЪК ПРЕГЛЕД НА СИСТЕМАТА ЗА ОБУЧЕНИЕ НА ВЪЗРАСТНИ.....	12
2.1	Основни характеристики и кратко резюме на историческото развитие	12
2.2	Обезпечаване	15
3.0	ПОЛИТИКИ ЗА ОБУЧЕНИЕ НА ВЪЗРАСТНИ	21
3.1	Контекст	21
3.2	Рамка на Политиката за обучение на възрастни	25
3.3	Национални количествени цели на политиката.....	35
3.4	Осигуряване на качеството	35
3.5	Бъдещи разработки на политиките	36
4.0	ИНВЕСТИРАНЕ В СИСТЕМИ ЗА УЧЕНЕ ЗА ВЪЗРАСТНИ.....	39
4.1	Общо инвестиране в ученето за възрастни и промяна през годините	39
4.2	Национални публични инвестиции.....	39
4.3	Подкрепа от ЕС чрез структурни фондове (предимно ЕСФ).....	41
4.4	Ефективност на инвестицията	43
5.0	ОЦЕНКА НА СЪЩЕСТВУВАЩАТА ПОЛИТИКА	44
5.1	Развиване на интерес у учащите се към ученето	44
5.2	Увеличаване на инвестициите на работодателите в ученето.....	44
5.3	Подобряват равнопоставеността на достъпа за всички	45
5.4	Предоставяне на учене, което е уместно.....	47
5.5	Доставяне на учене, което е висококачествено	48
5.6	Осигуряване на кохерентна политика	49
6.0	СИЛНИ И СЛАБИ СТРАНИ НА СИСТЕМАТА ЗА ОБРАЗОВАНИЕ НА ВЪЗРАСТНИТЕ	50
6.1	Силни страни	50
6.2	Слаби страни	51
7.0	НЕОБХОДИМИ ДОПЪЛНИТЕЛНИ ПОЛИТИЧЕСКИ РЕФОРМИ И ОРИЕНТАЦИИ.....	53
8.0	ОБОБЩЕНИЕ	54
9.0	БИБЛИОГРАФИЯ.....	57
	ПРИЛОЖЕНИЯ	67
	Приложение 1: Списък на приетите законови актове, стратегии, закони	67
	Приложение 2: Опис на интервенциите в политиките.....	70

1.0 ОБЩ ПРЕГЛЕД НА СТРАНАТА (СТАТИСТИЧЕСКИ ЕЛЕМЕНТ, КОЙТО ТРЯБВА ДА БЪДЕ ВМЪКНАТ ОТ ECORYS ОТ АКТУАЛИЗИРАНИЯ ПРЕГЛЕД НА СТРАНИТЕ)

1.1 Тенденции за цялото население

1.1.1 Процент на заетост – цялото население

Таблица 1.1: Развитие на процента на заетост – средна стойност за страната (2010-2016) в сравнение с данните за ЕС

	Години									Цели	
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	ЕС 2020	Национално 2020
Средна стойност за ЕС-28	:	67,9	68,6	68,6	68,4	68,4	69,2	70	71	75 %	76
България	56,5	61,9	64,7	62,9	63	63,5	65,1	67,1	67,7	от 20-64-годишните трудещи се	

Източник: Проценти на заетост по възраст и придобита образователна степен (%)

Евростат код: Ifsa_ergaed, последно актуализирани на 25 април 2017 г.

Разяснителна бележка: Тази таблица сравнява средния процент на заетост на населението (всички нива по ISCED) на възраст от 20 до 64 години в дадена страна членка за периода 2000-2016 г. с целите на ЕС и средните, включително целта на „ЕС 2020“, националните цели за 2020 г. и средния процент на заетост в ЕС за 2016 г.

-Сравнение с целта на „ЕС 2020“

Процентът на заетост в България за 2016 г. (67,7 %) е 7,3 процентни пункта под целта на „ЕС 2020“ (75 %).

-Сравнение с Националната цел за 2020 г.

Коефициентът на заетост в България за 2016 г. е 8,3 процентни пункта под националната цел, заложена в Националната програма за развитие България 2020 (76 %). Фактът, че процентът на заетост за 2016 г. се е увеличила само с 0,6 % в сравнение с процента на заетост за 2015 г., показва, че при настоящия темп на промяна националната цел от 76 % вероятно няма да бъде постигната през останалите години до 2020 г. (Министерство на образованието и науката, 2016а: 38).

-Сравнение между националните данни за 2016 г. и средната стойност за ЕС-28 за 2016 г.

Процентът на заетост в България за 2016 г. (67,7%) е 3,3 процентни пункта под средната стойност за ЕС-28 за 2016 г. (71 %).

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

-Развитие през годините

Наблюдава се трайно, но незначително увеличение на Коефициента на заетост в България през периода 2000 - 2010 г. (от 56,5 % на 64,7 %), последвано от спад през 2011 г. През следващите две години – 2012 г. и 2013 г. – Коефициентът на заетост отново започна да се повишава, но почти незабележимо. Годините 2014 и 2015 бяха белязани с годишно увеличение на Коефициента на заетост съответно с 1,6 и 2 процентни пункта. Тази положителна тенденция продължи и през 2016 г., но с по-бавни темпове към 67,7 %. Въпреки тази положителна тенденция, България не постига подобрене с необходимите темпове, така че да достигне националната цел, заложена в Националната програма за развитие България 2020.

1.1.2 Коефициент на участие – цялото население

Таблица 1.2: Развитие на коефициента на участие в образованието и обучението – средно за страната (2010-2016) в сравнение с данните за ЕС

	Години									Цели	
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	ЕС 2020	Национално 2020
Средна стойност за ЕС-28	:	9,6	9,3	9,1	9,2	10,7	10,8	10,7	10,8	15 %	5 %
България	:	1,3	1,6	1,6	1,7	2	2,1	2	2,2	от възрастните в учене през целия живот (УЦЖ)	

Източник: Коефициент на участие в образованието и обучението по пол и възраст (%), Евростат код: trng_ifse_01, последно актуализиран на 25 април 2017 г.

Разяснителна бележка: Тази таблица сравнява коефициента на участие в обучението през целия живот на възрастни на възраст 25-64 години с данните на ЕС за периода 2000-2016 г.

-Сравнение с целта на „ЕС 2020“

България е сред страните с най-нисък коефициент в ЕС на участие в ученето през целия живот. Процентът на участие в обучението през целия живот в България през 2016 година (2,2 %) е далеч под целта на „ЕС 2020“ от 15 %.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

-Сравнение между националните данни за 2016 г. и средната стойност за ЕС-28 за 2016 г.

България изостава след почти всички европейски държави по отношение на участието на възрастни на възраст 25-64 години в учене през целия живот. Коефициентът на участие на България за 2016 година (2,2 %) е с 8,6 процентни пункта под средната стойност за ЕС-28 за 2016 година (10,8 %).

-Развитие през годините

В периода 2005-2014 г. съществуваше тенденция за ръст от 1,3 % на 2,1 %, макар и много бавно и почти незначително от статистическа гледна точка, на коефициента на участие в обучението през целия живот на възрастните в България. През 2015 година делът на хората, които взимат участие в официално, неформално и информално образование или обучение, е спаднал леко до 2 %. Последната година отбеляза увеличение на коефициента на участие до 2,2 % (2016). Въпреки това, България не постига напредък с необходимия темп, така че да бъде в състояние да реализира националната цел за 2020 година, която е зададена на 5 %, или наистина да има някаква реалистична перспектива за постигане на целта на „ЕС 2020“ от 15 %.

1.2 Тенденции за нискоквалифицирани възрастни

1.2.1 Дял на нискоквалифицирани възрастни

Таблица 1.3: Дял на нискоквалифицирани възрастни (ISCED 0-2) – национални данни (2010-2016) в сравнение със средната стойност за ЕС-28 2016

Географска зона	Години									
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Средна стойност за ЕС-28	:	30,6	27,3	26,6	25,8	24,8	24,1	23,5	23	
България	32,5	27,5	20,9	20	19	18,2	18,9	18,1	17,7	

Източник: Население по придобита образователна степен, пол и възраст (%), Евростат код: edat_ifse_03, последно актуализирано на 25 април 2017 г.

Разяснителна бележка: тази таблица прави сравнение между процента на населението с ниска квалификация (ISCED нива 0-2) през 2016 година и средната стойност за ЕС-28 за 2016 година и периода 2000-2016 г.

-Сравнение със средната стойност за ЕС-28

Що се отнася до дела на нискоквалифицираните възрастни, България заема по-добра позиция от средната за ЕС. През 2016 година делът на хората с по-нисък от долния етап на средното образование в България е 5,3 процентни пункта под средния за Европейския съюз, който е 23 %.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

-Развитие през годините

Наблюдава се постоянен спад в дела на хората с образование, което е по-ниско от начално и от долния етап на средното образование (25-64 години) в България - от 32,5% през 2000 г., до 20% през 2011 г., 18,1% през 2015 г. и 17,7% през 2016 г. Делът на хората с образование, което е по-ниско от основно и от долния етап на средното образование, е неравномерно разпределен между различните етнически групи в България, като той е най-висок при ромското население. През същия период се наблюдава устойчиво понижение на процента на ЕС-28 за същата мярка (със 7,6 процентни пункта в сравнение с 9,8 процентни пункта за България между 2005 г. и 2016 г.).

1.2.2 Коефициент на заетост на нискоквалифицирани възрастни

Таблица 1.4: Коефициенти на заетост на нискоквалифицирани възрастни (ISCED 0-2) – национални данни (2010-2016) в сравнение със средната стойност за ЕС-28 2016

Географска зона	Години								
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Средна стойност за ЕС-28	:	55,7	53,8	53,4	52,7	52	52,6	53,2	54,3
България	38,7	40,8	41	38	37,4	38,1	40	40,3	40,3

Източник: Проценти на заетост по възраст и придобита образователна степен (%) Евростат код: *lfsa_ergaed*, последно актуализирани на 25 април 2017 г.

Разяснителна бележка: Настоящата таблица сравнява коефициентите на заетост на нискоквалифицирани възрастни (ISCED нива 0-2) със средните стойности за ЕС за периода 2010-2016 г.

-Сравнение със средната стойност за ЕС-28

Коефициентът на заетост за 2016 г. на нискоквалифицирани възрастни в България (40,3 %) е 14 процентни пункта под средната стойност за ЕС-28 за 2016 г. (54,3 %).

-Развитие през годините

Развитие през годините на коефициентите на заетост на нискоквалифицирани възрастни в България е променлива и варираща – в периода 2000-2005 г. е имало повишение на Коефициента на заетост, последвано от почти никаква промяна в периода от 2005 г. до 2010 г. и понижение от 2011 г. до 2012 г., и накрая отново тенденция на повишение в периода 2013-2015 г. Коефициентът на заетост за 2016 г. на нискоквалифицирани възрастни остава същият като през 2015 година (40,3%). Трябва да се подчертае, че всички тези промени остават в рамките на обхват от 1-2 процентни пункта, което ги прави почти незначителни от статистическа гледна точка.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

1.2.3 Коефициент на участие на нискоквалифицирани възрастни

Таблица 1.5: Коефициент на участие на нискоквалифицирани възрастни – среден коефициент за ЕС в сравнение със средния за страната

Географска зона	Година								
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Средна стойност за ЕС-28	:	3,7	3,9	4	3,9	4,5	4,5	4,3	4,2
България	:	:	:	:	0,5	0,5	:	:	:

Източник: Коефициент на участие в образованието и обучението по пол и придобита образователна степен (%), Евростат код: trng_lfse_03, последно актуализиран на 25 април 2017 г.

Разяснителна бележка: Настоящата таблица сравнява коефициента на участие в учене през целия живот на възрастни на възраст 25-64 години с ниски квалификационни нива (ISCED нива 0-2) с данните на ЕС и за периода 2000-2016 г.

-Сравнение със средната стойност за ЕС-28

Процентите на участие в учене през целия живот на хора с по-малко от основно образование или с по-нисък от долния етап на средното образование е изключително нисък в България и тяхната стойност не може да бъде оценена статистически. Наличните данни обхващат само две години – 2012 г. и 2013 г. – които показват, че процентът на участие в обучението през целия живот на хора с по-малко от основно образование или с по-нисък от долния етап на средното образование в България е бил 0,5 %, т.е. 3,4 и 4 процентни пункта под средната стойност за ЕС-28 за тези години (съответно 3,9 % и 4,5 %).

-Развитие през годините

Тъй като съществуват данни само за две години за участието в учене през целия живот на хора с по-малко от основно образование или с по-нисък от долния етап на средното образование, не е възможно да се проследи някаква съдържателна еволюция през годините.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

2.0 КРАТЪК ПРЕГЛЕД НА СИСТЕМАТА ЗА ОБУЧЕНИЕ НА ВЪЗРАСТНИ

2.1 Основни характеристики и кратко резюме на историческото развитие

България има значими традиции в развитието на образованието за възрастни и продължаващото образование, което възниква през 70-те години на 19 век, когато са били организирани първите неделни училища. След освободението от Османската империя през 1878 г. неделните и вечерни училища за обучение на възрастни стават широко разпространени. По време на комунистическия режим (1944-1989 г.) политиките в областта на образованието за възрастни и продължаващото образование са били ориентирани в две насоки: професионално образование и комунистическо възпитание. Централната роля в образованието за възрастни е била заета от вечерните средни училища.¹

В последните години съществува широк спектър от институции, които предлагат формално и неформално образование на възрастни.

Секторът „Образование за възрастни“ в България е разнороден и включва различни видове институции, които са регулирани с различни нормативни актове. Основните нормативни актове, които определят и регулират системите за обучение на възрастни в България, са: Законът за насърчаване на заетостта², Законът за предучилищното и училищното образование³, Законът за професионалното образование и обучение⁴ и Националната квалификационна рамка.⁵

Различни институции извършват дейности, свързани с обучението на възрастни: Агенцията по заетостта; училища и висши учебни заведения; Националната агенция за професионално образование и обучение; центрове за професионално обучение; профсъюзи; НПО-та; и общини. Държавните, общинските професионални училища и центровете за професионално обучение се финансират от държавния бюджет, общините, чрез дарения от различни източници и от международни програми. Образователните програми, които не отговарят на държавните образователни изисквания, се финансират от физически лица и фирми по силата на подписан договор.

¹ Вж. Бояджиева, П., Миленкова, В., Горнев, Г., Петкова, К. and Ненкова, Д. (2013). Хибридни учене през целия живот: Случаят България. АВ: Саар, Е., Уре, О.Б. и Холфорд, Дж. (Издания)Учене през целия живот в Европа. Национални модели и предизвикателства. Edward Elgar Publishing Ltd, стр. 27-30.

²Закон за насърчаване на заетостта(2002, последни изменения 2016). [Employment Promotion Act], достъпен на <http://lex.bg/laws/ldoc/-12262909> (на български език).

³Закон за предучилищното и училищното образование[Pre-school and School Education Act], State Gazette, Държавен вестник, бр. 79, 13 октомври 2015 г., <http://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=97879> (на български език).

⁴Закон за професионалното образование и обучение(1999, последни изменения 2016)[Vocational Education and Training Act], достъпен на <http://www.mon.bg/?qo=page&pageId=7&subpageId=57> (на български език).

⁵Национална квалификационна рамка на Република България(2012) [National Qualification Framework of the Republic of Bulgaria], достъпна на <http://www.navet.government.bg/bg/ngf-bg>.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

Законът за професионалното образование и обучение⁶ предвижда следните програми (както и съответните им изисквания за прием) за обучение на лица над 16 години:

- 1) 1-годишни Програми А за начално професионално обучение за хора, завършили 6-ти клас като минимум;
- 2) 1-годишни Програми Б за начално професионално обучение за хора с образователна степен или средно образование, или пълно средно образование;
- 3) 4- или 5-годишни Програми В за професионално образование за хора, завършили основно образование;
- 4) 2-годишни Програми Г за професионално образование за хора, завършили средно образование;
- 5) Програми Д за продължаващо професионално обучение, чиято продължителност е предвидена от специфични документи, свързани с професионалното образование.

Центровете за професионално образование и обучение са част от системата на формалното образование: Има 1041 такива центрове, като до края на 2016 г. са били лицензирани 41 центъра за информация и професионално ориентиране.⁷ Центровете издават сертификати за професионална квалификация в 4 степени на нарастваща сложност, променливост и лична отговорност, както и в съответствие с държавните образователни изисквания. Центровете за професионално обучение са лицензирани и се координират от Националната агенция за професионално образование и обучение (създадена през 1999 г.).⁸

През периода 2009-2014 година броят на обучаващите се възрастни във формалното образование се е увеличил с повече от 25% и през учебната 2013/2014 година е достигнал 60 5649. През учебната 2015/16 година броят на възрастните във формалното образование е бил 40 553 или 5,4 % от всички ученици. В сравнение с предходната година броят на възрастните в образователната система се е понижил с 8019 човека. В началното образование имаше само 713 учащи се възрастни¹⁰, което е крайно недостатъчно, предвид факта, че през 2011 година е имало повече от 200 000 човека на възраст между 16-60 години с начално или по-ниско от начално образование и около 45 000 неграмотни души на възраст между 16-60 години¹¹. През учебната

⁶Закон за професионалното образование и обучение (1999, последни изменения 2016) [Vocational Education and Training Act], достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=7&subpageId=57> (на български език).

⁷National Agency for Vocational Education and Training (2017). Годишен доклад за дейността на Националната агенция за професионално образование и обучение през 2016 година

[Annual report on the activities of the National Agency for Vocational Education and Training in 2016] достъпен на http://www.navet.government.bg/bg/media/Doklad_NAPOO_2016_US_01.02.pdf

⁸<http://www.navet.government.bg/>, p. 17.

⁹Министерство на образованието и науката (2017e). Състояние на сектора за учене за възрастни в област Русе 2011 – 2015 година, стр. 28 (на български език), достъпен на <https://ec.europa.eu/epale/bg/resource-centre/content/sstoyanie-na-sektora-za-uchene-na-vzrastni-v-6-oblasti>

¹⁰Министерство на образованието и науката (2016a). Годишен доклад – 2015 за изпълнението на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 година. София, достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език), стр. 17-18.

¹¹http://statlib.nsi.bg:8181/isisbgstat/ssp/fulltext.asp?content=/FullT/FulltOpen/P_22_2011_T1_KN2.pdf

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

2013/2014 обучаващите се възрастни в програми за придобиване на различни професионални квалификации и степени са наброявали 51 116 души, докато през учебната 2015/2016 този брой се е понижил до 30 520.¹²

Функционира широка мрежа от институции, специализирани в неформалното образование. Те предлагат предимно професионално обучение, езикови и компютърни курсове. Неформалното образование и обучение се предоставят от предприятия, центрове за професионално образование и обучение, читалища, НПО-та, чуждестранни културни центрове и частни образователни звена.

Читалищата играят решаваща роля по отношение на личните и граждански перспективи за ученето през целия живот и образованието за възрастни. Като представляват уникални традиционни самоуправляващи се звена в България, те функционират като „полета за обучение“ за придобиване на умения за управление на колективни дейности. Предвид тяхното множество (има 3450 читалища, регистрирани в Министерството на културата), местоположение и институционална устойчивост, те са уникален национален ресурс за различни образователни инициативи, включително учене през целия живот.

Националният съвет за учене през целия живот, създаден през 2014 година, е органът, отговорен за координацията на националната политика за учене през целия живот. Съветът под председателството на Заместник-министъра на Министерството на образованието и науката, включва представители на всички заинтересовани лица. През 2009 г. Националната агенция по заетостта въведе нова методология за оценка на предложения за професионална ориентация и образование за възрастни и осигуряване на качеството от външни експерти, назначени от социалните партньори. Освен това, наскоро е разработен механизъм за мониторинг на образованието за възрастни.¹³

¹²Министерство на образованието и науката (2017е). Състояние на сектора за учене за възрастни в област Русе 2011 – 2015 година, стр. 28 (На български език), достъпен на <https://ec.europa.eu/epale/bg/resource-centre/content/sstoyanie-na-sektora-za-uchene-na-vzrastni-v-6-oblasti>

¹³Министерство на образованието и науката (2014д). *Методическо ръководство за мониторинг и оценка на политиката в сектора за учене на възрастни* [Methodological Guidance for Monitoring and Evaluation of Policies in the Sector of Adults Learning]. София (на български език), достъпен на http://ill.mon.bg/uploaded_files/final.pdf; Министерство на образованието и науката (2014е). *Модел на националната система за мониторинг на сектора за учене на възрастни* [Модел на националната система за мониторинг на сектора за учене за възрастни]. София (На български език), достъпен на http://ill.mon.bg/uploaded_files/final.pdf

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

Таблица 2.1 Брой участници във формалното образование и обучение по образователна степен и възраст

	Възраст 20-24	Възраст 25+	Общо
Образователна степен (т.е. основно, професионално, висше)			
Основно образование	174	1135	1309
Долен етап на средното образование	2290	9338	11 628
Горен етап на средното образование	6750	26 437	33 187
След средно невисше образование		910	
Висше образование, кратък цикъл		0	
Образователна степен „Бакалавър“ или еквивалентна		51 099	
Образователна степен „Магистър“ или еквивалентна		42 135	
Образователна степен „Доктор“ или еквивалентна		6572	

Източник: Евростат, Таблица от базата данни на Евростат „Ученици и студенти, записани по образователна степен, пол и възраст (educ_uoe_enrg02)“, достъп на 21.08.2017 г.

2.2 Обезпечаване

По-долу е представен списък на основните доставчици на образование за възрастни в България:

- **Основни и средни училища** – предоставят образование за възрастни в рамките на курсове за основни умения и грамотност.
- **Вечерни средни училища** – предоставят средно образование за хора над 16-годишна възраст.
- **Професионални гимназии** – предоставят първа, втора, трета и четвърта степен ПОО.
- **Училища по изкуства и спортни училища** – предоставят трета степен ПОО в сферата на изкуствата и спорта.
- **Професионални колежи** – предоставят четвърта степен ПОО.
- **Центрове за професионално обучение** – предоставят професионално образование на възрастни и са лицензирани от Националната агенция за професионално образование и обучение (НАПОО).
- **Агенция по заетостта** – предоставя професионално образование и квалификация (I-IV степен); образование за придобиване на ключови компетенции; стажанство.
- **Профсъюзи** – предоставят програми за обучение като част от активните политики на пазара на труда (АППТ), насочени към професионална квалификация; придобиване на ключови компетенции; стажанство.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

- **Национални представителни бизнес организации** – предоставят програми за обучение като част от АППТ, насочени към професионална квалификация; придобиване на ключови компетенции.
- **Занаятчийски камари** – предоставят обучение за стажанти по занаяти и се регулират от Търговския закон и разпоредбите, разработени от НАПОО.
- **Културни центрове „Читалища“** – предлагат курсове по български език, изкуства и културни дейности. Те са самоуправляващи се културни и образователни институции, които работят в тясно сътрудничество с местните власти.
- **Асоциация „Знание“** – чадърна НПО, която е организацията чадър за 30 регионални асоциации, ангажирани в образованието за възрастни в различни сфери.
- **Научно-технически съюзи** – НПО-та, предоставящи професионално обучение, главно в сферата на техническите професии.

2.2.1 Помага на възрастните да усъвършенстват своите основни умения

Националната стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността (2014 – 2020)¹⁴ предвижда политиките да предоставят достъп до качествени и достъпни курсове за ограмотяване на възрастни и подходящата среда за компенсирание на проблемите в сферата на грамотността – на работното място и извън него.

Програми за обучение на възрастни в курсове за основни умения, които включват учебна програма: 1) за Български език и литература, 2) Математика; 3) Човекът и природата; 4) Човекът и обществото.

Национална програма за грамотност и квалификация на ромското население, Неграмотността при възрастните е проблем сред ромското население в България. Проектът е приложил двоен подход, състоящ се от модул за ограмотяване на възрастни и модул за професионално образование. Първоначалните курсове за ограмотяване се финансират по програмата като първа стъпка към обучение за първата степен на професионална квалификация.

Проект „Нов шанс за успех“ – Проектът беше реализиран в периода 2011-2015 година по ОП „Развитие на човешките ресурси“. Той разработи всеобхватен модел за образование за възрастни – проектът оказва подкрепа на 14 145 възрастни.

През м. септември 2016 г. беше дадено началото на новата фаза на проекта „Нов шанс за успех“ по ОП „Наука и образование за интелигентен растеж“ - 3343 неграмотни възрастни вече са взели участие в курсовете за ограмотяване. Предвижда се в проекта да вземат участие общо 10 000 неграмотни или ниско образовани възрастни.

¹⁴Министерство на образованието и науката (2014г). *Национална стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността (2014-2015)*. [National Strategy for Promotion and Improvement of Literacy Skills (2014-2020)], достъпна на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език).

2.2.2 Помага на възрастните да постигнат призната квалификация

Професионално обучение и образование за възрастни

Не съществуват специални програми за професионално обучение на възрастни за възрастните, записани в редовни училища. В рамките на традиционната българска образователна система, на нива 1, 2 и 3 по ISCED професионалното образование и обучение за възрастни се предлага в няколко училища; като например вечерни училища и училища в затворите. В допълнение, някои общи и професионални гимназии предлагат вечерни курсове и дистанционно обучение за възрастни. Таблица 2.1. представя броя на участниците. След успешно завършване на курса всеки учащ се получава един и същ сертификат за съответното общообразователно ниво, плюс придобитата професионална квалификация, независимо от възрастта си.

2.2.3 Помага на възрастните да развият други знания и умения, които не са за професионални цели

Основните доставчици на либерално образование за възрастни са културните центрове „Читалища“ и няколко НПО-та. Най-популярните програми са езикови курсове и курсове за придобиване на компютърни умения. Те са с продължителност от 3 месеца и 1 година.

Данните показват, че възрастните българи участват по-малко в либералното образование, отколкото в обучението, свързано с работата:

- Според AES 2011 7,73 % от пълнолетните българи са съобщили, че са участвали в 1-та си *неформална дейност* главно поради лични/несвързани с работата причини.
- Според AES 2011 48,28 % от пълнолетните българи са съобщили, че са участвали в най-скорошната им *неформална дейност* главно поради лични/несвързани с работата причини.

2.2.4 Улеснява прехода към пазара на труда за безработни хора или лица, изложени на риск от безработица (Активни политики на пазара на труда (АППТ))

През 2013 година Законът за насърчаване на заетостта беше изменен с нови мерки, насочени към насърчаване на работодателите да наемат на работа дългосрочно безработни младежи до 29-годишна възраст. Според една от мерките (Член 55ж) работодатели могат да получават финансиране (за максимум 12 месеца) за всяко ново работно място, което предоставят за стажанство на безработни лица до 29-годишна възраст, които имат основно или по-ниска образователна степен и нямат квалификации. По време на стажанството инструктор (служител в същото предприятие) трябва да обучава стажантите на работното място. Член 63 от Закона за насърчаване на заетостта предвижда повишаване на пригодността за наемане на работа на безработни лица посредством обучение в съответствие с изискванията на пазара на труда и на работодателите.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

Националният план за действие по заетостта през 2017 г. включва следните **основни програми**¹⁵:

Обучение и заетост на трайно безработни лица – Осигуряване на заетост, обучение и по-добра квалификация на трайно безработни лица, както и мотивирането им за активно участие на пазара на труда. Главен доставчик – Агенция по заетостта; целева група от 2540 човека. .

Стъпка напред – Съчетаване на търсенето и предлагането на работната сила чрез повишаване на нейната квалификация; обучение в ключови компетенции и придобиване на първа степен на професионална квалификация по конкретни професии. Главни доставчици – работодатели, Агенцията по заетостта; целева група от 1845 човека.

Шанс за работа 2017 – Преодоляване на безработицата на хората в неравностойно положение чрез подсигуряване на обучение на работното място; обучение за придобиване на ключови компетенции и основни квалификации за конкретни професии. Главен доставчик – Конфедерацията на независимите синдикати в България (КНСБ); целева група от 1590 човека.

Хоризонти II – Повишаване на конкурентоспособността и по-добър достъп до пазара на труда за безработни хора в неравностойно положение чрез инвестиране в умения и знания според нуждите на работодателите; обучение в ключови компетенции и придобиване на основна квалификация за конкретни професии. Главен доставчик – Конфедерация на труда „Подкрепа“; целева група от 1496 човека.

Нова перспектива II – Обучение на ключови компетенции и придобиване на основна квалификация за професии. Главни доставчици – работодатели, Агенцията по заетостта; целева група от 579 човека.

Обучение за възрастни в центъра за развитие на човешките ресурси и регионални инициативи – Предоставяне на обучение за повишаване на професионалната квалификация. Целева група от 300 човека.

Двугодишен план за обучение в „Българо-германския център за професионално обучение“ – Подобряване на възможността за наемане на работа на безработни лица от групи в неравностойно положение с цел тяхната успешна професионална реализация; професионална ориентация; обучение за професионални квалификации; придобиване на ключови компетенции, като например „Социални и граждански компетенции“; „Инициативност и предприемачество“; обучение на обучители на възрастни хора, включително ментори. Главен доставчик – „Българо-германския център за професионално обучение“; целева група от 2353 човека.

¹⁵ Министерство на труда и социалната политика (2017). *Национален план за действие по заетостта през 2017 г.* [National Employment Action Plan for 2017], достъпен на <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIESI&I=249> (на български език)

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

Младежка заетост – Възможности за младежи под 29 години за обучение/стаж на работното място за повишаване на тяхната конкурентоспособност; информиране на работодателите за възможностите на програмата и стимулирането им да подпишат постоянен договор с младия човек на стаж. Главни доставчици – работодатели, Агенцията по заетостта.

Активно – Активиране и мотивиране на млади хора под 29-годишна възраст да търсят наемане на работа на пазара на труда, с възможности за обучение и придобиване на професионални умения. Главни доставчици – работодатели, Агенцията по заетостта, центрове за професионално обучение.

Обучение и заетост за младите хора – Интегриране на безработни младежи на възраст под 29-годишна възраст чрез осигуряване на обучение и субсидии за дългосрочна заетост. Главни доставчици – работодатели, Агенцията по заетостта, центрове за професионално обучение.

Нова работа – Предпоставки за отваряне на работни места за безработните и неактивните посредством различни видове обучение, включително обучение на работното място, и чрез осигуряване на различни стимули за разкриване на нови работни места, предназначени за работодателите. Главни доставчици – работодатели, Агенцията по заетостта.

Обучение на заети хора – Обучение на заети хора, които да бъдат подготвени да преодоляват бързите промени на пазара на труда в резултат на глобализацията, технологичния напредък и застаряването на населението. Главни доставчици – работодатели, Агенцията по заетостта.

Активно участие – Подобряване качеството на живот на хората с увреждания чрез мотивирането и обучението им да станат активни участници на пазара на труда; създаване на възможности да се върнат на пазара на труда, предназначени за лицата, полагащи грижи за хората с увреждания. Главни доставчици – работодатели, Агенцията по заетостта, центрове за професионално обучение.

Проект „Обучение на възрастни, които са преминали курсове за ограмотяване“ – този проект ще изгради и допълни дейностите по проекта „Грамотност на възрастните - Фаза 1“ по Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж 2015-2020 г. “, под изпълнението на Министерството на образованието и Целева група – незаети лица с основно и по-ниско образование или без образование, регистрирани в Бюрата по труда. Главни доставчици – средни училища.

2.2.5 Разкрива висшето образование пред възрастните

Много на брой възрастни са записани във висши учебни заведения. Следователно, през 2015 г. 35,78 % от всички студенти във висшите учебни заведения са били на възраст над 25 години.¹⁶ Съществува ясна тенденция за повишаване на броя на възрастните

¹⁶ <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, собствени изчисления

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

студенти. Следователно броят на студентите на възраст 25-49 години от Бакалавърските програми се е увеличил от 40 428 студенти през 2013 година на 50 260 студенти през 2015 година. През същия период броят на студентите на възраст 25-49 години, записани в Магистърски програми, се е увеличил от 36 447 студенти на 41 264 студенти.¹⁷

В края на м. март 2017 г. Софийският университет обяви началото на образователна програма, насочена към възрастните хора (хората от „третата възраст“).¹⁸

2.2.6 Дава възможност на възрастните служители да развиват техните умения, свързани с работата

В рамките на Раздел 2.2.4 съществуват няколко изброени програми, които предоставят ПОО, както за безработни, така и за заети хора. Във връзка с това по-долу са представени някои данни:

- 20 % от служителите взеха участие в ръководено обучение на работното място на служителите във всички предприятия (CVTS 2010). (Код на данните: trng_cvts50).
- Съгласно данните от Националния статистически институт, през 2015 година 20,2% от предприятията предлагат обучение на своите служители.¹⁹
- Съгласно AES 2011, 94 % от неформалното образование и обучение са били свързани с работата; 89 % са били спонсорирани от работодателя.
- Съгласно AES 2011, 22,1 % от възрастните са взели участие в свързани с работата, неформални образование и обучение, спонсорирани от работодателя (Код на данните: trng_aes_120).

¹⁷ Евростат, Таблица от базата данни на Евростат „Ученици и студенти, записани по образователна степен, пол и възраст (educ_uoe_enra02), оценено на 10.10.2017 г.

¹⁸ Софийски университет (2017). В Софийския университет стартира Университетска образователна програма за третата възраст [In Sofia University started University Educational Programme for the “Third Age”],

https://www.uni-sofia.bg/index.php/novini/novini_i_s_bitiya/v_sofijskiya_universitet_startira_universitetska_obrazovatelna_programa_za_tretata_v_zrast

¹⁹<http://www.nsi.bg/bg/content/3520/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%8F%D1%82%D0%B8%D1%8F-%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D1%80%D0%B0%D0%BB%D0%B8-%D0%BF%D0%BF%D0%BE>

3.0 ПОЛИТИКИ ЗА ОБУЧЕНИЕ НА ВЪЗРАСТНИ

3.1 Контекст

3.1.1 *Разпределение на отговорностите по отношение на обучението за възрастни*

Три национални Министерства и техните Изпълнителни агенции носят отговорността за обучението на възрастни и ученето през целия живот. В допълнение към това, насоките и развитието се извършват от консултативни органи, работодатели чрез Агенцията по заетостта и профсъюзи, които също имат роля както в представителството, така и в професионалното обучение.²⁰ Що се отнася до обучението на възрастни, основните институции и техните отговорности са:

Народно събрание на Република България: носи политическа отговорност по всички въпроси, включително всички аспекти на образованието, заетостта и социалните услуги.

Министерство на образованието и науката: изпълнява държавна политика в сферата на образованието и науката. То разработва стратегии, концепции и програми, свързани с предучилищното образование, общото образование, професионалното образование, висшето образование и ученето през целия живот и отговаря за тяхното изпълнение. Регионалните звена към Министерството на образованието и науката са 28 инспектората, които отговарят за управлението и контрола на системата на общественото образование.

Национален съвет за учене през целия живот: националният орган, отговорен за координацията и консултацията между централните държавни органи, органите на местното управление, профсъюзите на национално ниво и организациите на работодателите на национално ниво за изпълнение на националната политика за учене през целия живот.

Министерство на труда и социалната политика: изпълнява държавна политика във връзка с пазара на труда, защитата на работната сила на националния пазар на труда, обучението и интеграцията на пазара на труда на групи в неравностойно положение. То поддържа Националната класификация на професиите, разработва програми и мерки за повишаване на заетостта и обучението на служителите и разработва методологии за повишаване на ефективността на образованието за възрастни.

Агенция по заетостта: изпълнителна агенция към Министерството на труда и социалната политика, която изпълнява държавна политика за насърчаване на

²⁰ Бояджиева, П., Илиева-Тричкова, П. Стоилова, Р., Киров, В. (2017) Обзор на предоставянето на образование за възрастни в България, в: Уитакър, С.; Боерен, Е. и Ридел, С.: Мапинг доставчици и разпоредби в образованието за възрастни. Резултат от проекта „Хоризонт 2020“ D2.1. Брюксел: Европейска комисия.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

заетостта. Тя отговаря за АППТ, насочени към безработни лица, и реализира (в сътрудничество с други организации и звена или независимо) проекти и програми в сферата на заетостта, професионалното обучение и квалификации, и социалната интеграция, които са финансирани от предприсъединителните фондове на ЕС и/или други международни фондове (като също така се използват и български ресурси). **Дирекциите „Бюро по труда“** представляват териториални звена на Агенцията по заетостта.

Министерство на културата: дефинира стратегиите, приоритетите и механизмите за изпълнение на държавната политика по отношение на читалищата, библиотеките, българската литература, културното наследство, музеите и изкуствата. То разработва учебни програми, държавни планове за прием, национални изпитни програми за професионални квалификации, програми и теми за приемни изпити за училищата по изкуства.

Национална агенция за професионално образование и обучение: отговаря за издаването и отнемането на лицензи за професионално обучение и професионално ориентиране, надзор на дейностите и оценяване на качеството на обучение в лицензирани институции в системата на професионалното обучение.

Лицензирани Центрове за професионално обучение: институции за образование и обучение на възрастни, които могат да бъдат под управлението на държавата, на местните власти или на частни доставчици и които са лицензирани от Националната агенция за професионално образование и обучение (НАПОО) за преподаване на професионални курсове за специфични професии, изброени в лиценза.

Държавно предприятие „Българо-германски център за професионално обучение“: предоставя професионално обучение на безработни и заети лица на възраст над 16 години, с цел придобиване на професионална квалификация, степен или квалификация по част от професия, обучение по ключови компетенции и професионално ориентиране.

Център за развитие на човешките ресурси (ЦРЧР): организира, консултира, координира и изпълнява проекти и проучвания в сферата на образованието, професионалното образование и обучение, пазара на труда и човешките ресурси в България.

Национален институт за обучение и квалификация в системата на образованието (НИОКСО): предоставя подкрепа на прилагането на държавната политика в средното образование посредством обучение на ръководни кадри на българските училища; разработване, проучване, споделяне и реализиране на иновации в средното образование; разработване на обучителни програми и участие в международни проекти.

Асоциация на индустриалния капитал в България (АИКБ) и Българска стопанска камара - съюз на българския бизнес (БСК): национално представени

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

работодателски организации в България. Всеки от посочените разполага със свой собствен център за професионално обучение.

Конфедерация на независимите синдикати в България (КНСБ): национално представена организация на служителите и най-голямата обществена организация в България. Тя организира курсове за обучение, които имат за цел да подпомагат служителите за усъвършенстването на техните професионални умения и за адаптирането, както към българския, така и към европейския пазар на труда.

Конфедерация на труда „Подкрепа“: национално представена организация на българските служители. Една от основните ѝ цели е провеждането на курсове за обучение, консултации и квалификация в сферата на трудовите правоотношения, социалното осигуряване, условията на труд, екологията, индустриалните отношения, заетостта, професионалното обучение, преквалификацията и основите на гражданското общество.

Федерация на дружествата за разпространение на знания „Знание“: мрежа от неправителствени организации. Тя подкрепя местните структури при предоставянето на качествено и достъпно образование за деца, младежи и възрастни, което подпомага личностното и социалното развитие.

Културни центрове „Читалища“: културни центрове, които са самоуправляващи се културни и образователни институции със самостоятелен правен статут, чиято традиция датира от 19-ти век. Техните дейности са се разширили през годините и са поставили основата на множество аспекти на модерния културен живот в България.

3.1.2 Основни национални социално-икономически стратегии, ръководещи подсигуряването на Обучение за възрастни

Основният стратегически документ за социално-икономическото развитие на България е **Националната програма за реформи „Европа 2020“**. Неговата последна актуализация от 2017 година включва мерки, адресирани към Специфична за държавата препоръка 3 (*„Укрепване . . . активни политики на пазара на труда, по-специално за дългосрочно безработни и млади хора, които не работят, не учат и не се обучават. Повишете подосигуряването на качествено образование за групите в неравностойно положение, включително ромите.“*)²¹. Предвидените мерки са онези, които се отнасят до образованието и обучението на възрастни, като например:

- Интегриране на безработните на пазара на труда посредством участието в програми за обучение и заетост: Програма } „Обучение на възрастни, преминали курсове за ограмотяване“; Период: 2016-2018 година; Целеви групи: безработни участници с ниска степен на придобито образование (по-ниска от горен етап на

²¹ Министерство на финансите (2017). Европа 2020: Национална програма за реформи. Актуализации за 2017 година, София, достъпни на <https://www.minfin.bg/document/19894:1>, стр. 15.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

средно образование – 3 по ISCED); Целева стойност: 6 600; Бюджет от 159 милиона лева.²²

- Организиране и провеждане на курсове за ограмотяване и курсове за придобиване на компетенции за основна образователна степен за неграмотни или слабо грамотни хора над 16-годишна възраст: Проект „Нов шанс за успех“ – в 123 училища е стартирало обучение в курсове за ограмотяване за възрастни, където бяха сформирани 263 групи и бяха включени 3343 учащи се; Период 2017-2018 година; Целева стойност: 10000 човека; Бюджет от 25 милиона лева.²³

Актуализираната стратегия по заетостта на Република България за периода 2013-2020 година е друг стратегически документ за социално-икономическото развитие на България, ръководещ подосигуряването на обучение за възрастни.²⁴ Стратегията определя развитието на обучението през целия живот и по-специално на обучението за възрастни като един от основните фактори за повишаване на качеството на работната сила според изискванията на работното място и за повишаване на производителността на труда. Стратегията предвижда подобряване на достъпа до образование и обучение за възрастни хора, създаване на програми за обучение на възрастни, провеждане на курсове за ограмотяване и придобиване на основни умения и компетенции за продължаване на образованието, по-нататъшното развитие на професионалното обучение²⁵.

Министерството на труда и социалната политика ежегодно разработва **Национален план за действие по заетостта**.²⁶ Тези планове предвиждат конкретни програми и мерки, които имат за цел подосигуряването на по-добри възможности за заетост и обучение на възрастни.

²² Министерство на финансите (2017). Европа 2020: Национална програма за реформи. Актуализации за 2017 година, София, достъпни на <https://www.minfin.bg/document/19894:1>, стр. 18.

²³ Министерство на образованието и науката (2017с). „Нов шанс за успех“ по процедура „Ограмотяване на възрастни – фаза 1“ на Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж 2014-2020 година“, достъпно на <http://sf.mon.bg/?go=news&p=detail&newsId=419> (на български език); Европа 2020: Национална програма за реформи. Актуализации за 2017 година, София, достъпни на <https://www.minfin.bg/document/19894:1>, стр. 20.

²⁴ Министерство на труда и социалната политика (2013). Актуализирана стратегия по заетостта на Република България за периода 2013-2020 година [Updated Employment Strategy of the Republic of Bulgaria for the period 2013-2020], достъпна на <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=CONTENT&I=382&lang=> (на български език).

²⁵ Министерство на труда и социалната политика (2013). Актуализирана стратегия по заетостта на Република България за периода 2013-2020 година, достъпна на <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=CONTENT&I=382&lang=> (на български език), стр. 20-23.

²⁶ Министерство на труда и социалната политика (2016). *Национален план за действие по заетостта през 2016 г.* [National Employment Action Plan for 2016], достъпен на <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIES&I=249> (на български език); Министерство на труда и социалната политика (2017). *Национален план за действие по заетостта през 2017 г.* достъпен на <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIES&I=249> (на български език).

3.2 Рамка на Политиката за обучение на възрастни

3.2.1 Резюме на основните развития/ промени от 2010 г. досега

Национална стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 година

Стратегическата рамка на държавната политика за обучението през целия живот е очертана в **Националните стратегии за учене през целия живот**. Първата национална стратегия за учене през целия живот беше приета през 2008 г.²⁷ Втората национална стратегия за учене през целия живот се отнася за периода 2014-2020 година и през 2014 г. беше одобрена от Министерския съвет.²⁸ Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 година определя следните стратегически цели и показатели за отчитане на напредъка:

- Повишаване на дела на децата, които получават предучилищно образование и обучение от 4-годишна възраст до възрастта за записване в първи клас - от 87,8 % през 2012 г. до 90 % през 2020 г.;
- Понижаване на дела на преждевременно напускащите образователната система на възраст 18-24 години от 12,5 % през 2012 г. до по-малко от 11 % през 2020 г.;
- Понижаване на дела на 15-годишните с лоши постижения по: четене – от 39,4 % през 2012 г. до 30 % през 2020 г.; математика – от 43,8 % през 2012 г. до 35 % през 2020 г.; природни науки – от 36,9 % през 2012 г. до 30,0 % през 2020 г.;
- Повишаване на дела на придобиващите степени за професионална квалификация в широките сфери на Информатиката, Техническото оборудване, Производството и преработката, и Архитектурата и строителството, до поне 60 % през 2020 г.;
- Повишаване на дела на завършилите висше образование на възраст 30-34 години от 26,9 % през 2012 г. до 36 % през 2020 г.;
- Повишаване на Коефициентите на заетост на населението на възраст 20-64 години от 63 % през 2012 г. до 76 % през 2020 г.;
- Повишаване на участието на населението на възраст 25-64 години в образованието и обучението от 1,5 % през 2012 г. до повече от 5 % през 2020 г. (4-седмичен референтен период); Понижаване на дела на неграмотните хора:

²⁷ Министерство на образованието и науката (2008). *Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2008-2013 година* (National Strategy for Lifelong Education for the Period 2008-2013, достъпна на <http://www.mon.bg/?qo=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език).

²⁸ Министерство на образованието и науката (2014а). *Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 година* достъпна на <http://www.mon.bg/?qo=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език).

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

- Понижаване на дела на неграмотните хора: сред хората на възраст между 15 и 19 години от 2,0 % през 2011 г. до 1,5 % през 2020 г., и сред хората на възраст 20-29 г. - от 2,3 % през 2011 г. до 1,5 % през 2020 г.²⁹

Елементите на концепцията за учене през целия живот също са включени в законодателството - Кодекса на труда, Закона за насърчаване на заетостта, Закона за професионалното образование и обучение, Закона за висшето образование, Закона за занаятите и Закона за предучилищното и училищното образование. Освен това, в други национални стратегически документи и програми, включително Стратегията за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за периода 2015-2020 г., Актуализираната стратегия по заетостта 2013-2020 г., Стратегията за насърчаване и повишаване на грамотността (2014-2020 г.) , Стратегията за образователна интеграция на деца и ученици от групи от етнически малцинства 2015-2020 г., Стратегията за развитие на висшето образование в Република България 2014-2020 г. и т.н.

Приемане на новия Закон за предучилищното и училищното образование³⁰

Новият Закон за образованието, приет в края на 2015 г., има за основна цел насърчаване на модернизиранието на образованието в България чрез предоставяне на законова база за подобряване на качеството на образованието, повишаване на квалификацията на педагогическия персонал и стимулиране на участието на различни заинтересовани страни в образователния процес. Новият закон въвежда няколко **промени, които ще повлияят на развитието на образованието за възрастни**. По-конкретно, законът:

- 1) Определя нова структура на образованието, според която учениците биха завършвали основно образование след завършване на 7-ми клас. С въвеждането на тази структура България ще бъде единствената държава в ЕС, в която основното образование се завършва след първите седем класа. Горният етап на средното образование се разделя на два етапа: от 8-ми до 10-ти клас и от 11-ти до 12-ти клас.
- 2) Определя различни форми на образование и обучение - вечерно, задочно, самостоятелно, дистанционно - за ученици над 16-годишна възраст.
- 3) Определя неформалното образование и процеса на признаване на компетенции, придобити чрез неформално образование и информално учене.
- 4) Оторизира училищата да организират и провеждат курсове за ограмотяване и курсове за придобиване и официално признаване на постигането на професионални компетенции за лица над 16-годишна възраст.

²⁹ Министерство на образованието и науката (2014а). *Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 година* достъпна на <http://www.mon.bg/?qo=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език).

³⁰ Закон за предучилищното и училищното образование [Pre-school and School Education Act], Държавен вестник, бр. 79, 13 октомври 2015 г., <http://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=97879> (на български език).

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

5) Въвежда дуално образование, което се счита за средство за усъвършенстване на практическото образование на учениците и укрепване на връзките между образованието и бизнеса.

Стратегия за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за периода 2015-2020 г.³¹

Стратегията определя като приоритет нарастване на участието на възрастни в дейности за учене през целия живот и насърчаване на ангажираността на възрастните в непрекъснато обучение, както и придобиване на ключови компетенции за допълване на професионални знания и умения.

Промяна в модела на финансиране и въвеждане на делегирани бюджети

Една от основните наскорошни реформи в училищното образование (основно, базово и средно) беше промяната към по-голяма децентрализация на модела на финансиране чрез въвеждането през 2007 година на така наречените „делегирани бюджети“. Общините получиха правото да разпределят 80% от училищния бюджет въз основа на дадената формула и 20% на базата на допълнителни критерии. Положителните аспекти на тази система за училищно финансиране са: а) по-голяма автономия на училищата и б) повишена отчетност на училищата с оглед на по-добри образователни резултати. Според наскорошни анализи резултатите от въвеждането на „делегирани бюджети“ са смесени.^{32, 33} Формулата за финансиране, основаваща се на принципа „парите следват учащия се“, беше критикувана като водеща до по-ниско качество на образованието за групите в неравностойно положение.^{34, 35}

Въвеждане на Национална квалификационна рамка

През 2012 г. беше приета Национална квалификационна рамка на Република България с Решение № 96 от 02.02.2012 г. на Министерския съвет.³⁶ Тя определя осем квалификационни нива, които се основават на резултатите от ученето и обхващат целия цикъл на придобиване на квалификации.³⁷ Разработването на секторни квалификационни рамки все още се намира в началния етап.

³¹ Министерство на образованието и науката (2014с). *Стратегия за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за периода 2015-2020 година* [Strategy for the Development of Vocational Education and Training in the Republic of Bulgaria for the period 2015-2020 year], достъпна на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език).

³² Световната банка (2014). Как България може да подобри образователната си система?: анализ на PISA 2012 и минали резултати.

³³ Захариев, Б. (2013). *Как училището обрича поколения на бедност?* [How School Condemns Generations to Poverty], <http://www.24chasa.bg/Article.asp?ArticleId=2528548>

³⁴ Захариев, Б. (2014). *Сутрешна разходка до училището. Размишления за въвеждането на финансиране в съответствие с общ стандарт* [Morning Walk to School. Reflections about Introduction of School Financing according a Common Standard and Optimization of School Network]. АВ: Якимова, М., Кабакчиева, П., Лякова, М. и Димитрова, В. (ред.). По стъпките на другия. София: Издателство „Просвета“, стр. 188-217.

³⁵ Световната банка (2014). Как България може да подобри образователната си система? Анализ на PISA 2012 и минали резултати, стр. 2.

³⁶ Достъпен на: <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bq-BG&Id=719>

³⁷ Достъпен на: <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bq-BG&Id=719>

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

Неотдавна стартира процес на актуализиране на Националната квалификационна рамка, който беше спешно необходим, като се има предвид новата структура на образованието, въведена с новия Закон за предучилищното и училищното образование³⁸.

Изменения в Закона за професионалното образование и обучение

През 2016 г. бяха направени някои важни изменения на Закона за професионалното образование и обучение³⁹, някои от които засягат развитието на образованието и обучението на възрастни. Измененията са, както следва:

- 1) предвиждат признаване и признаване на професионални знания, умения и компетенции, придобити чрез неформално образование и информално учене;
- 2) определят институции, които имат правото да предлагат професионално образование и обучение на ученици над 16-годишна възраст;
- 3) определят 5 рамкови програми за обучение на хора на 16 години или повече;
- 4) определят изисквания за разработване на учебна програма за професионално обучение за хора над 16-годишна възраст;
- 5) определят условия за приемане на лица над 16-годишна възраст в професионални програми;
- 6) определят форми на обучение за лица над 16-годишна възраст: дневна, вечерна, независима, индивидуална, дистанционна и базирано на работа учене (система за дуално обучение);
- 7) предвиждат създаване на вътрешна система за осигуряване на качеството в съответствие с държавните образователни стандарти за придобиване на квалификация.

Разработване на нови рамкови учебни програми за първоначално и продължаващо професионално образование и обучение

От началото на 2017 г. Министерството на образованието и науката е разработило 92 версии на рамковите учебни програми за първоначално и продължаващо професионално образование и обучение за придобиване на професионално-квалификационни степени за ученици и хора над 16-годишна възраст⁴⁰. Тези рамкови програми и стандартите за

³⁸ Министерство на образованието и науката (2017а). *Проект на План за действие за 2017 в изпълнение на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 г.* (Draft of an Action Plan for 2017 for Implementation of the National Strategy for Lifelong Learning for the Period 2014-2020), достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=381&subpageId=63> (на български език).

³⁹ Министерство на образованието и науката (2016е). *Изменения на Закона за професионалното образование и обучение.* Достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=7&subpageId=57> (на български език).

⁴⁰ Министерство на образованието и науката (2017б). Рамкови програми А, Б, В, Г, Д, Е за професионално обучение за придобиване на различна степен на професионална квалификация за ученици и лица над 16 години (Framework Programmes A, B, C, D, E, F for initial and continuing vocational education and training for acquiring professional qualification degree for students and people over the age of 16), достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=2&subpageId=42> (на български език).

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

придобиване на професионални квалификации са основата за разработването на учебни програми за професии. Рамковите програми регулират входящата възраст и образователно-квалификационното ниво на кандидатите, съдържанието и продължителността на професионалното образование и обучение. Те са предназначени за дневна, вечерна, задочна и дуална система на обучение.⁴¹

Създаване на регионални групи за учене през целия живот

Създаването на регионални групи за учене през целия живот през 2016 г. и 2017 г. адресира нуждата от по-добра координация на политиките за учене през целия живот на национално и регионално ниво и за преодоляване на големите различия в участието в ученето през целия живот по региони в България. Например, процентът на участие в ученето през целия живот в югозападния регион е бил 3,5 % през 2015 г., докато в северния централен регион е бил 0,9 %, а в северозападния регион този процент е толкова малък, че стойността му не подлежи на статистическа оценка.⁴²

Други наскорошни промени включват: i) разработване и прилагане на система за трансфер на кредити в професионалното образование и обучение и усъвършенстване на държавните изисквания за 18 професии⁴³ и ii) създаване на 33 младежки информационни и консултативни центъра в регионалните градове в цялата страна.⁴⁴

3.2.2 Приоритети в политиките за ученето през целия живот и образованието за възрастни

Според експерта следните приоритети могат да бъдат идентифицирани в политиките за ученето през целия живот и образованието за възрастни в България чрез⁴⁵: а) Подобряване на образованието и уменията на безработните; б) Подобряване на образованието и уменията на ромите; в) Образование по поръчка, включително образование за възрастни, според нуждите на работодателите.

⁴¹ Образование и обучение на възрастни Eurydice – България, https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Bulgaria:National_Reforms_in_Vocational_Education_and_Training_and_Adult_Learning

⁴² Министерство на образованието и науката (2017d). Проект „Националните координатори в изпълнение на Европейската програма за учене на възрастни“ (Project “National Coordinators for Implementation of the European agenda for adult learning”), достъпен на http://ill.mon.bg/?page_id=52&lang=en. Министерство на образованието и науката (2016a). *Годишен доклад – 2015 за изпълнението на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 година* (Годишен доклад – 2015 г. за изпълнение на Националната стратегия за учене през целия живот). София, стр. 24.

⁴³ Министерство на образованието и науката (2016b). *Приложение 1. Отчет по План за действие за 2015 г. в изпълнение на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014 – 2020 г.* [Annex . Report on on Action Plan for 2015 in implementing the National Strategy for Lifelong Learning 2014 – 2020], достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език), стр. 29-32.

⁴⁴ Министерство на образованието и науката (2016b). *Приложение 1. Отчет по План за действие за 2015 г. в изпълнение на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014 – 2020 г.* [Annex. Report on on Action Plan for 2015 in implementing the National Strategy for Lifelong Learning 2014 – 2020], достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език), стр. 49.

⁴⁵ Експертно становище.

Подобряване на образованието и уменията на безработни хора

Наскоро нивата на безработицата в България се понижиха (безработицата като процент от работната сила се е понижила от 13 % през 2013 г. на 9,2 % през 2015 г. и 7,6 % през 2016 г.; средната стойност за ЕС28 за 2016 г. е 8,6 %).⁴⁶ И все пак, хората, които са дългосрочно безработни, младите хора, които не са част от образованието и обучението (NEET) и безработните хора над 50-годишна възраст остават сериозни предизвикателства за пазара на труда. Следователно, процентът на дългосрочно безработните е намалял от 7,4 % на 4,5 %, но все още е по-висок от ЕС 28, който е 4,0 % за 2016 г.⁴⁷ В допълнение към това, делът на безработните хора над 50-годишна възраст е 39,5 % от всички безработни, а делът на онези без квалификация е 56 % сред безработните.⁴⁸ България е сред страните с най-високите нива на NEET сред всички 28 страни членки на ЕС, както по отношение на хората на възраст 15-24 години, така и тези на възраст 25-29 години. Освен това, България е сред страните, в които мнозинството от NEET са с по-ниска образователна степен от средната.⁴⁹

На този фон, правителството определя следните ключови **цели групи като фокуса на активната политика за пазара на труда през 2016 г.**: а) Безработни младежи под 29-годишна възраст и младежи, които не са част от образованието и работата (NEET); б) Безработни над 50-годишна възраст; в) дългосрочно безработни, включително роми; г) Безработни хора с ниска професионална квалификация и недостиг на ключови компетенции, включително безработни с ниско образование (включително роми); д) Лица с увреждания; е) Лица извън работната сила.⁵⁰ Правителството определя следните **цели групи са определени като фокуса на активната политика на пазара на труда през 2017 г.**: а) Безработни младежи под 29-годишна възраст и младежи, които не са част от образованието и работата (NEET); б) Дългосрочно безработни; в) Безработни над 50-годишна възраст; г) Безработни с ниска професионална квалификация и недостиг на ключови компетенции, включително безработни с ниска придобита образователна степен; д) Безработни лица с увреждания; е) Неактивни, включително обезкуражени.⁵¹ Като приоритетни са определени четири групи: а) Дългосрочно безработни; б) Безработни младежи под 29-годишна възраст и младежи,

⁴⁶ Евростат,
<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tsdec450&language=en>;
оценено на 10.08.2017 г.

⁴⁷ Евростат,
<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc330&plugin=1>,
оценено на 10.08.2017 г.

⁴⁸ [1][2] Министерство на труда и социалната политика (2016). *Национален план за действие по заетостта през 2016 г.* [National Employment Action Plan for 2016], р. 12.

⁴⁹ Eurofound (2012), NEETs – Младежи, които не са част от работата, образованието или обучението: Характеристики, разходи и реакции на политиките в Европа, Служба за публикации на Европейския съюз, Люксембург.

⁵⁰ Министерство на труда и социалната политика (2016). *Национален план за действие по заетостта през 2016 г.* [National Employment Action Plan for 2016], стр. 22.

⁵¹ Министерство на труда и социалната политика (2017). *Национален план за действие по заетостта през 2017 г.* [National Employment Action Plan for 2017], достъпен на <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIESI&I=249> (на български език), стр. 15.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

които не са част от образованието и работата (NEET's); в) Роми; г) Маргинализирани лица.⁵²

Подобряване на образованието и уменията на ромите

В България има огромни етнически различия в придобитите образователни степени. Това важи дори за най-младите възрастови групи. Следователно, докато 20,87 % от младите роми са неграмотни или не са придобили никаква образователна степен, този дял сред младите българи като цяло е по-малко от 1 %. Делът на притежателите на висше образование сред ромите на възраст 15-29 години е едва 0,33 %⁵³. Според скорошна оценка, „Ромите представляват огромното мнозинство (67%) от най-бедните 20% от цялото българско население и са групата с най-висок процент в страната на неграмотност и преждевременно напускане на училище. Безспорната етническа сегрегация на ромите в образователната система е подсилена от една все по-социално стратифицирана образователна система, която ограничава учениците от социално-икономически условия в неравностойно положение до по-нискокачествено образование в сравнение с връстници от по-заможни семейства.”⁵⁴

На този фон подобряването на придобиването на образователна степен и на уменията на ромите се определя напоследък като един от основните приоритети, както на националните, така и на регионалните политики. Бяха приети *Национална стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020)* и *План за действие на Националната стратегия на Република*⁵⁵ България за интегриране на ромите (2012–2020 г.). Придържайки се към изискванията на Националната стратегия, общините, а също и училищата, посещавани от деца от различен етнос, са разработили свои собствени програми за образователна интеграция на ученици от етнически малцинства. В допълнение бяха изпълнени редица схеми за безвъзмездна финансова помощ по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси” (2007–2013 г.) (ОП РЧР), като най-важната е *„Интегриране на деца и ученици от етнически малцинства в образователната система”*. Делът на крайните бенефициенти, принадлежащи към етнически малцинства, се е увеличил от 84,1 % от всички групи в неравностойно положение през 2010 г. до 87,4 % през 2011 г. (две трети от тях са роми).⁵⁶

⁵² Министерство на труда и социалната политика (2017). *Национален план за действие по заетостта през 2017 г.* [National Employment Action Plan for 2017], достъпен на <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIES&I=249> (на български език), стр. 15.

⁵³ Илиева-Тричкова, П. (2014). *Образованието в България и неговата роля в позиционирането и реструктурирането на социалната структура*. Непубликуван ръкопис, изготвен в рамките на проекта „Младежта в страните в преход - иновативен потенциал, нов контекст, нови предизвикателства и нови проблеми”, Полски национален научен фонд, 2012-2014 г.

⁵⁴ Ромски образователен фонд (2015). *Подобряване на образованието на ромите в България*, REF Оценка на страната – 2015, достъпно на http://www.romaeducationfund.hu/sites/default/files/publications/bg_country_assessment_2015_web.pdf, стр. 5.

⁵⁵ План за действие за изпълнение на Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020 г.) и Десетилетието на интегриране на ромите 2005-2015 г., достъпен на: <http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=125&id=1740>

⁵⁶ Миленкова, В., Христова, С.. (2014). *Предизвикателства, свързани със справедливостта в образованието и обучението, съществуващи мерки, оценка, предложения за бъдещи мерки*. Доклад за България, Мрежа от експерти по социалните аспекти на образованието и обучението (NESET) RH/506656/VM-CRBL/2014, стр. 7.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

По правило, повечето от дейностите на българските институции - и на чуждестранни институции като Световната банка, Фонда за образование на ромите, Безвъзмездните средства от Европейското икономическо пространство и Безвъзмездните средства от Норвегия - са насочени към ромските деца и студенти.⁵⁷ В последно време **ромското образование за възрастни се превърна в приоритет на Агенцията по заетостта.**⁵⁸ Ромите са определени като приоритетна група за активните политики на пазара на труда за 2017 г.⁵⁹ Подобряването на образованието и грамотността на възрастните роми се споменава като една от целите на Националната стратегия за интегриране на ромите в сферата на образованието.⁶⁰

Приспособяване на образованието и обучението за възрастни спрямо нуждите на работодателите

Незадоволителното ниво и уместност на уменията на завършилите спрямо нуждите на пазара на труда е широко разпространено мнение сред основните български заинтересовани страни. Има два различни аспекта на уместността на съответстващото образование за нуждите и търсенията на пазара на труда: а) структурен, който се отнася до съответствието между структурата на завършилите от различни образователни степени и нуждите на пазара на труда, и б) квалификационно измерение, което се отнася за уместността на уменията на хората спрямо пазара на труда.⁶¹ В България съществуват сериозни проблеми във връзка и с двата аспекта. В сферата на висшето образование, например, данните от Българска система на МОН за класиране на университетските специалности разкриват, че от 52 професионални направления приблизително половината от всички студенти са съсредоточени в шест от тях⁶², докато има недостиг на специалисти в ключови сектори от значение за развитието на икономиката.⁶³ Този въпрос вече се адресира от наскорошни инициативи за реформа. Тези инициативи включват:

- Одобряване от Парламента на нова Стратегия за развитието на висшето образование в Република България за периода 2014-2020 г.⁶⁴ Стратегията определя липсата на съответствие между висшето образование и потребностите на пазара на труда като един от основните недостатъци на системата на висшето

⁵⁷ Вижте например

<http://eeagrants.org/News/2016/A-good-start-for-Roma-children>;

<http://www.romaeducationfund.hu/evaluations/project-grant-evaluation>

⁵⁸ Вж. горещитирания Национален план за действие по заетостта за 2016 г.], стр. 22.

⁵⁹ Министерство на труда и социалната политика (2017). *Национален план за действие по заетостта през 2017 г.* [National Employment Action Plan for 2017], достъпен на

<https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIES&I=249> (на български език), стр. 15.

⁶⁰ Национална стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020), достъпна на <http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=125&id=1740>, стр.12.

⁶¹ Експертно становище.

⁶² Това са: „Икономика“, „Администрация и управление“, „Право“, „Комуникационни и компютърни технологии“, „Педагогика“ и „Туризм“.

⁶³ Бояджијева, П., Илиева-Тричкова, П. (2015). Институционално разнообразие и пригодност за заетост на завършилите образование: Случаят България. АВ: Розалинд Причард, Матиас Клумп и Улрих Тейхлер (ред.) *Разнообразие и високи постижения във висшето образование: Могат ли предизвикателствата да бъдат преодоляни?* Ротердам: Издателство „Сенс пбблишърс“, стр. 153-171.

⁶⁴ *Стратегия за развитие на висшето образование в Република България 2014-2020 (2014)*. Стратегия за развитие на висшето образование в Република България 2014-2020, достъпна на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=7&subpageId=57>.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

образование и съответно определя като третата цел на висшето образование: „Изграждане на устойчива и ефективна връзка между висшите учебни заведения и пазара на труда и постигане на динамично съответствие между търсенето и предлагането на специалисти с висше образование“.

- Редовно издаване на рейтингова система за висшите училища в България (PCBY)⁶⁵, която събира данни относно резултатите от образованието и заетостта на завършилите. От началото на месец юни 2011 г. ежегодно се отпускат целеви средства за висшите учебни заведения като директна инвестиция от националния бюджет въз основа на два критерия (измерени чрез показатели от PCBY): а) предлагано качество на образованието и б) съответствие на обучението спрямо нуждите на пазара на труда.⁶⁶
- Изпълнение на редица проекти във висши учебни заведения с цел актуализиране на учебните програми и привеждането им в съответствие с изискванията на пазара на труда, например⁶⁷: а) „Актуализиране на учебните програми за висше образование в съответствие с изискванията на пазара на труда“ - 36 от 51 висши училища изпълняват съвместни проекти с работодатели; б) „Разработване на механизми за ученически и студентски стажове“ - повече от 48 500 студенти са преминали обучение на работното място от м. май 2014 г. досега. Все пак, има спешна нужда от разработване на кохерентен механизъм за оценка и мониторинг на резултатите и въздействието на гореспоменатите проекти⁶⁸.

Според Националния план за действие по заетостта за 2016 г. инвестирането в качеството на работната сила ще бъде сред основните приоритети на активната политика на пазара на труда през 2016 г. чрез обучение за професионални квалификации и ключови компетенции в съответствие с бизнес нуждите. Предвижда се обучението на безработни да бъде организирано в съответствие с резултатите от проучване на нуждите на работодателите от работна ръка, проведено от Агенцията по заетостта през 2015 г.⁶⁹ Националният план за действие по заетостта за 2017 г. предвижда продължаване на процеса по разработване на секторни модели на компетенции и разширяване на обхвата на информационната система MyCompetence с оглед постигането на по-голямо съответствие с изискванията за работа.⁷⁰

⁶⁵ Достъпно на: <http://rsvu.mon.bg/rsvu3/?locale=en>

⁶⁶ Национален доклад (2014 г.) – Приносът на Република България към Съвместния доклад за 2015 г. на Съвета и ЕК по отношение на изпълнението на Стратегическата рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението („Образование и обучение 2020“), стр. 11-12.

⁶⁷ Национален доклад (2014 г.) – Приносът на Република България към Съвместния доклад за 2015 г. на Съвета и ЕК по отношение на изпълнението на Стратегическата рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението („Образование и обучение 2020“), стр. 59-60.

⁶⁸ Експертно становище.

⁶⁹ Министерство на труда и социалната политика (2016). *Национален план за действие по заетостта през 2016 г.* [National Employment Action Plan for 2016], стр. 46.

⁷⁰ Министерство на труда и социалната политика (2017). *Национален план за действие по заетостта през 2017 г.* [National Employment Action Plan for 2017], достъпен на <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIESI&I=249> (на български език), стр. 37.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

3.2.3 Основен законодателен акт(ове), регулиращ осигуряването на обучение за възрастни

Основните нормативни актове, които осигуряват законовите условия за изпълнението на образованието и обучението за възрастни и ученето през целия живот, са:

- **Конституцията на Република България** (1991 г., последни изменения от 2015 г.) – гарантира правото на българските граждани, независимо от тяхната възраст, да придобиват основно, средно и висше образование и непрекъснато да повишават своята квалификация. Началното и средното образование в държавните и общинските училища е безплатно, включително за възрастни учащи се.
- **Кодексът на труда** (1987 г., последни изменения от 2016 г.) е основният нормативен акт на трудовото законодателство в Република България. Той регламентира възможностите за образование и обучение на лица, наети на работа по силата на трудов договор, или на лица, които се подготвят за работа при работодателя след завършване на обучението.
- **Закон за професионалното образование и обучение** (1999 г., последни изменения от 2016 г.) – определя организацията, управлението, финансирането на системата за професионално обучение в и извън системата на формално образование (също и за ученици над 16-годишна възраст); определя институциите в официалната училищна система за професионално образование и обучение на хора над 16-годишна възраст и разработва държавни изисквания за професионално образование. Измененията на Закона от 25 юли 2014 г. установяват нормативни условия за прилагането на: 1) учене, основаващо на работата (дуално учене) като форма на партньорство между професионални училища или център за професионално обучение и един или повече работодатели; 2) система за вътрешно осигуряване на качеството на учебните заведения в съответствие с държавните образователни изисквания за придобиване на професионална квалификация; 3) кредитна система за натрупване и трансфер на придобити учебни резултати; 4) признаване на придобити професионални знания, умения и компетенции, получени чрез информално и/или независимо обучение, както и въз основа на професионален и/или практически опит; 5) списък на професиите под защитата на държавата.
- **Закон за предучилищното и училищното образование (2015 г.)** – определя образователната структура; определя образователни институции, които могат да предоставят образование на хора над 16-годишна възраст.
- **Закон за насърчаване на заетостта** (2001 г., последни изменения от 2016 г.) – регламентира професионалното обучение за възрастни на работното място.
- **Закон за изпълнение на наказанията и задържането под стража** (2009, последни изменения 2017) – регламентира въпроси, свързани с образованието,

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

обучението и професионалната квалификация на лица, изтърпяващи мярката „лишаване от свобода“.

- **Закон за висшето образование** (1995 г., последни изменения от 2017 г.) – определя типовете висши училища; определя системата за повишаване на професионалната квалификация.
- **Закон за занаятите** (2001 г., последни изменения от 2015 г.) – определя обучението на занаятчии за ученици над 16-годишна възраст.
- **Закон за читалищата** (1996 г., последни изменения от 2013 г.) – предвижда образователни и обучителни дейности за възрастни.

3.3 Национални количествени цели на политиката

Таблица 3.1 Цели, свързани с ъченето за възрастни в по-широки икономически политики / стратегии/рамка за учене през целия живот или изпълнителен акт

Обща информация		Напредък към постигане на целта		
Цел (цифра на целта и дата за постигането ѝ)	Дата на приемане (например 31.03.2018 г.)	Първоначална стойност (към датата на приемане)	Текуща стойност	Резюме на напредъка спрямо целта
Заетост на населението на възраст 20-64 години – 76 % до 2020 г.	2012	63 %	67,7%	Постигнат е известен напредък
Коефициент на участие в ученето през целия живот – 5 % до 2020 г.	2007	1,3 %	2,1 %	Постигнат е известен напредък
Дял на хората на възраст 30-34 години с висше образование – 36 % до 2020 г.	2012	26,9 %	33,8 %	Постигнат е значителен напредък
Дял на преждевременно напусналите училище – 11 % до 2020 г.	2012	12,5 %	13,8 %	Не е постигнат напредък

3.4 Осигуряване на качеството

Осигуряването на качеството в образованието за възрастни се осигурява от Министерството на образованието и науката, Националната агенция по заетостта, Националната агенция за професионално образование и обучение и Националната агенция за оценяване и акредитация.

Стратегията за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за периода 2015-2020 г. предвижда до 2018 година да има разработени системи за осигуряване на качеството на професионалното обучение (включително самооценка) на нивото на всяка учебна институция.⁷¹ Предвижда се и външно оценяване на умения и компетенции, придобити от студенти и възрастни учащи се.

От 2009 година насам Националната агенция по заетостта прилага нова методология за оценяване на предложенията за професионална ориентация и образование за възрастни. Тя оценява трите основни фактора за предоставяне на обучение: учебна програма, учителски персонал и съоръжения. Оценяването на предложенията за професионално обучение се извършва от външни експерти, посочени от социалните партньори.⁷²

Осигуряването на качеството на висшето образование е отговорност на Националната агенция за оценяване и акредитация, която се придържа към правилата и процедурите, приети в Европейското пространство за висше образование. В съответствие с изискванията на Закона за висшето образование, всяко висше учебно заведение разработва своя собствена вътрешна система за осигуряване на качеството.

3.5 Бъдещи разработки на политиките

Наскоро България започна изпълнението на първата си оперативна програма в сферата на образованието и науката – Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж 2014-2020“. Две от нейните приоритетни оси – Приоритетни оси 2 „Образование и учене през целия живот“ и Приоритетни оси 3 „Образователна среда за активно социално включване – подобряване на образователната среда с цел подобряване на социалното включване на маргинализирани групи като ромите“ предоставят финансови възможности за адресиране на предизвикателствата, пред които е изправена страната в сферата на образованието за възрастни. В допълнение, наскоро бяха предприети следните инициативи и мерки, свързани с политиките:

- Понастоящем България се намира в процес на подготовка на тригодишен план за действие (2016-2018) за изпълнението на Националната програма за развитие: България 2020. Планът предвижда действия, свързани с **подобряването на качеството на сектора за учене за възрастни**.⁷³

⁷¹ Министерство на образованието и науката (2014с). *Стратегия за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за периода 2015-2020 година* [Strategy for the Development of Vocational Education and Training in the Republic of Bulgaria for the period 2015-2020 year], достъпна на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език), стр. 34.

⁷² https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Bulgaria:Quality_Assurance_in_Adult_Education_and_Training

⁷³ Министерство на труда и социалната политика (2016). *Национален план за действие по заетостта през 2016 г.* [National Employment Action Plan for 2016], достъпен на <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIES&I=249>, стр. 18.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

- **Въвеждането на дуална система** в образованието и обучението на възрастни. Предвидените действия⁷⁴ включват пилотно тестване и практическото приложение на професионалното образование и обучение чрез работа (дуално обучение); разширяване на мрежата и подсилване на капацитета на учебните институции за признаване на знанията, уменията и компетенциите, придобити чрез формално и информално учене; повишаване на нивото на участието в образованието за възрастни; и по-активно участие на социалните партньори в ПОО. Измененията на Закона за насърчаване на заетостта от 2015 г. дават възможност за стимулиране на работодателите да създават работни места с цел да наемат безработни хора за обучение чрез работа.⁷⁵ Новият Закон за предучилищното и училищното образование и измененията на Закона за професионалното образование и обучение от 2016 г.⁷⁶, осигуряват законовите условия за въвеждането на дуални системи за ученици над 16-годишна възраст.
- С оглед създаването на **система за признаване на професионалните знания, умения и компетенции, придобити чрез формално и информално учене**, Министерството на образованието и науката изпълнява проекта „Създаване на система за идентификация и признаване на неформално учене, умения и компетенции“. Проектът включва конкретни действия за осигуряване на необходимата методологична и организационна основа за изпитване на системата за признаване.⁷⁷
- Националната програма за реформи (актуализирана през 2016 г.) предвижда през 2016 година ОП РЧР да подкрепи проекти, „които ще осигурят обучение и заетост на млади хора и ще предоставят приоритет при записване за дългосрочно безработните, нискоквалифицираните и неактивните лица и млади роми.“⁷⁸
- Националната програма за реформи (актуализирана през 2017 г.) предвижда мерки за интегриране на безработните на пазара на труда чрез участие в програми за обучение и заетост, организиране и провеждане на курсове за ограмотяване и курсове за придобиване на компетенции за основни

⁷⁴ Министерство на образованието и науката (2015). План за действие за 2015-2017 г. в изпълнение на Стратегията за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за периода 2015-2020 година [Action Plan for 2015-2017 on implementation of the Strategy for the Development of Vocational Education and Training in the Republic of Bulgaria for the period 2015-2020 year], достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език).

⁷⁵ Министерство на труда и социалната политика (2016). *Национален план за действие по заетостта през 2016 г.* [National Employment Action Plan for 2016], <http://www.minfin.bg/en/page/867>, стр. 46.

⁷⁶ Министерство на образованието и науката (2016е). *Изменения на Закона за професионалното образование и обучение*. Достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=7&subpageId=57> (на български език).

⁷⁷ Министерство на образованието и науката (2014). *Стратегия за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за периода 2015-2020 година* [Strategy for the Development of Vocational Education and Training in the Republic of Bulgaria for the period 2015-2020 year], достъпна на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език), стр. 27-28.

⁷⁸ Министерство на финансите (2016). *Европа 2020: Национална програма за реформи*. Актуализация от 2016 г., м. април 2016 г., <http://www.minfin.bg/en/page/867>, стр. 18.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

образователни степени за неграмотни или слабо грамотни хора над 16-годишна
възраст.⁷⁹

⁷⁹ Министерство на финансите (2017). Европа 2020: Национална програма за реформи. Актуализации за 2017 година, София, достъпни на <https://www.minfin.bg/document/19894:1>, стр. 18-20.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

4.0 ИНВЕСТИРАНЕ В СИСТЕМИ ЗА УЧЕНЕ ЗА ВЪЗРАСТНИ

4.1 Общо инвестиране в ученето за възрастни и промяна през годините

Четири са основните **източници за финансиране** на образованието и ученето за възрастни в България: а) държавен бюджет; б) структурни фондове и оперативни програми на ЕС; в) работодатели и техните организации; г) възрастни учащи се.

Анализът на изпълнението на Националната стратегия за учене през целия живот през 2015 г. показва, че 54 % от задачите са били финансирани от оперативни програми или програми на Европейската комисия, а 46 % – от държавния или общинския бюджети.⁸⁰

Биха могли да бъдат очертани два **приоритета за инвестиране в образованието за възрастни** като: 1) повишаване на грамотността на възрастните и 2) подобряване на квалификацията и уменията на възрастните.

От 2011 г. насам разходите за обучение като част от активните политики на пазара на труда (АППТ) се увеличават непрекъснато до около 6,15 милиона Евро през 2014 г., което означава, че делът на средствата за обучение се е увеличил до 15,1 % от общите разходи за АППТ.⁸¹ Въпреки това, според независими експерти е препоръчително да се увеличи акцентът върху „Обучението“ в активни мерки на пазара на труда.⁸²

4.2 Национални публични инвестиции

Формалните учебни дейности, отговарящи на условията за финансова подкрепа от държавния бюджет, включват: а) образование на ученици на възраст над 16-годишна възраст в системата за формално образование и б) програми за професионално образование и обучение, насочени главно към безработните и другите лица, уязвими от изключване от пазара на труда.

⁸⁰ Министерство на образованието и науката (2016а). *Годишен доклад – 2015 за изпълнението на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 година* (Annual Report – 2015 for the implementation of the National Strategy for Lifelong Learning). София, достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език), стр. 55.

⁸¹ Министерство на труда и социалната политика (2015с). *Последваща оценка на приноса на активната политика на пазара на труда за изменение на избрани показатели, характеризиращи икономическото и социално развитие на страната за периода 2000–2011 г.* (Subsequent Evaluation of the Contribution of Active Policy on the labor market for Modification of Selected Indicators Characterizing the Economic and Social Development of the Country for the Period 2000-2011]. София, достъпен на https://www.mlsp.government.bg/ckfinder/userfiles/files/politiki/zaetost/strategii%20izsledvaniq%20otchet/Ocenka_Ikonometrighen%20model_bg.pdf (на български език), стр. 136.

⁸² Министерство на труда и социалната политика (2015с). *Последваща оценка на приноса на активната политика на пазара на труда за изменение на избрани показатели, характеризиращи икономическото и социално развитие на страната за периода 2000–2011 г.* (Subsequent Evaluation of the Contribution of Active Policy on the labor market for Modification of Selected Indicators Characterizing the Economic and Social Development of the Country for the Period 2000-2011]. София, достъпен на https://www.mlsp.government.bg/ckfinder/userfiles/files/politiki/zaetost/strategii%20izsledvaniq%20otchet/Ocenka_Ikonometrighen%20model_bg.pdf (на български език), стр. 142.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

Обучението е една от основните части на АППТ, финансирана от държавния бюджет. Той покрива интервенции, насочени към увеличаване на пригодността за заетост на целеви групи чрез различни форми на обучение. Обхватът на линията е най-големият в периода 2004-2008 г., като най-голяма тежест е обучението, организирано от Агенцията по заетостта, за придобиване на професионална квалификация. В периода до началото на икономическата криза (2009 г.) по-голямата част от обученията (включително стажанството) бяха насочени към млади възрастни; в годините след 2009 г. обхватът към нуждите на работодателите.⁸³

Съгласно Закона за насърчаване на заетостта Агенцията по заетостта организира образованието за възрастни в съответствие с нуждите на пазара на труда и изискванията на работодателите. Въпреки че размерът на публичните средства за професионално ориентиране и обучение на възрастни, администрирани от Агенцията по заетостта, се увеличи напоследък, делът на средствата за професионално ориентиране и обучение на възрастни от общите разходи за програми и мерки за насърчаване на заетостта остава много нисък – 0,05 % през 2014 г. (108 896 лева или около 55 000 Евро) и 0,31 % през 2015 г. (390 234 лева или около 195 000 Евро).⁸⁴

Данните на CEDEFOP показват, че през периода 2008-2010 г. сумата от 65 000 000 Евро е отпусната на компании под формата на безвъзмездни средства за обучение на възрастни – 70 % от тези безвъзмездни средства са от държавния бюджет.⁸⁵

В България има **недостиг на финансови схеми за насърчаване на възрастните да се върнат към формално образование**, като например гарантирани от държавата банкови заеми, частична подкрепа за покриване на разходите, направени за образование (напр. транспорт, учебни материали и др.) и запазване на обезщетения за безработица. Интервенциите също така включват и други уязвими групи, както и обучение на безработни съобразно с това. В допълнение, висшите учебни заведения не са въвели никакви конкретни финансови мерки, съобразени с нуждите на нетрадиционните студенти. Единствената схема за подпомагане на възрастни, които желаят да се включат в официално образование и обучение, е осигуряването на отпуск за обучение. Съществуването на различни финансови инструменти в рамките на политиката за учене на възрастни не е довело до интегриран подход към финансирането. Всеки от финансовите инструменти предоставя въздействие, което е ограничено от тяхната целева рамка, и обхваща само отделни елементи, необходими като цяло за

⁸³ Министерство на труда и социалната политика (2015с). *Последваща оценка на приноса на активната политика на пазара на труда за изменение на избрани показатели, характеризиращи икономическото и социално развитие на страната за периода 2000–2011 г.* (Subsequent Evaluation of the Contribution of Active Policy on the labor market for Modification of Selected Indicators Characterizing the Economic and Social Development of the Country for the Period 2000-2011). София, достъпен на https://www.mlsp.government.bg/ckfinder/userfiles/files/politiki/zaetost/strategii%20izsledvaniq%20otchet/Ocena%20a%20ikonometrichen%20model_bg.pdf (на български език), стр. 7.

⁸⁴ Агенция по заетостта (2016) *Годишен обзор 2015* [Annual Review 2015] <https://www.az.government.bg/bg/stats/view/4/204/>, стр. 49.

⁸⁵ <http://www.cedefop.europa.eu/FinancingAdultLearning/DisplayCountryDetails?countryName=Bulgaria&instrumentType=grant%20for%20companies&instrumentID=Employment%2BPromotion%2BAct>

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

ученето за възрастни.⁸⁶ Като положителен наскорошен напредък може да се отбележи въвеждането на **нов механизъм за финансиране на обучението за възрастни – ваучери за обучение.**⁸⁷

Обучението на възрастни се **основава** главно на проекти. През последните две години най-големите **проекти за професионално обучение на възрастни, финансирани от държавния бюджет**, са: „Шанс за работа“, „Компас“, „От обучение до наемане на работа“, „Хоризонти“, „Нови хоризонти“.⁸⁸ Проектите бяха реализирани в партньорство със профсъюзите и бяха съфинансирани от тях.

Таблица 4.1 Разбивка на националните публични инвестиции

Наименование на източника на публични инвестиции	Източник на финансиране	Размер на финансирането	Целеви брой участници	Целево ниво на осигуряване	Начална/крайна дата
Обучение, организирано от Агенцията по заетостта	Държавен бюджет, Европейски и социален фонд	195 000 EUR	27 357		2015/2015
Проект „Нов шанс за успех“	Европейски и социален фонд	12 500 000 EUR	10 000		2016/2018

4.3 Подкрепа от ЕС чрез структурни фондове (предимно ЕСФ)

4.3.1 Подпомагане на структурните фондове, планирано като част от финансовата рамка 2014-2020

Според наличните данни за финансовата подкрепа, предоставена на страните членки в периода 2014-2020 г., подкрепата, насочена най-пряко към ученето за възрастни (т.е. „инвестиционен приоритет 10.3 – „Подобряване на достъпа до учене през целия живот

⁸⁶ Министерство на образованието и науката (2013). *Анализ на сектора за учене на възрастни в България* [Analysis of the Sector of Adult Education in Bulgaria]. София, достъпен на http://ill.mon.bg/uploaded_files/Analiz_adult.pdf (на български език), стр. 94.

⁸⁷ Министерство на образованието и науката (2015с). *Анализ на състоянието на формалната училищна система за образование и обучение на възрастни* [Analysis of the formal school system for education and training of adults]. София, достъпен на http://ill.mon.bg/uploaded_files/Analysis_AL_2015-last.pdf (на български език), стр. 98.

⁸⁸ Министерство на труда и социалната политика (2015). *Национален план за действие по заетостта през 2015 г.* [National Employment Action Plan for 2015], достъпен на <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIESI&I=249> (на български език), стр. 143; Министерство на труда и социалната политика (2016). *Национален план за действие по заетостта през 2016 г.* [National Employment Action Plan for 2016], достъпен на <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIESI&I=249>, стр. 116.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

”), възлиза на 99 милиона Евро. Това финансиране, което стана достъпно за Европейската комисия през м. юли 2016 г., идва от Оперативните програми за Европейския социален фонд (ЕСФ).

*4.3.2 Подкрепа от ЕС чрез структурни фондове (предимно ЕСФ),
предоставена като част от финансовата рамка за 2007-2013*

В основната схема в рамките на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси” (ОП РЧР) през периода 2009-2015 г. беше схемата „Ограмотяване на възрастните”, насочена към възрастни над 16-годишна възраст, които са завършили долния етап на средното образование. Общият бюджет за целия период възлизаше на малко над 8 милиона Евро (около 1,7 милиона за 2015 г.).⁸⁹ „Нов шанс за успех” беше част от **основния проект, реализиран в рамките на ОП РЧР през периода 2010-2014 г. Проектът имаше за цел улесняването на достъпа на неграмотни хора и хора с ниски степени на грамотност над 16-годишна възраст (включително роми) до общо и професионално образование. Броят на обхванатите хора надвишава целевите показатели.)^{90,91}.**

През първия програмен период инвестицията в професионално обучение също така беше реализирана и посредством други оперативни програми, като например „Административен капацитет”, „Околна среда”, „Транспорт”, „Конкурентоспособност”, „Регионално развитие” – средствата възлизаха на около 4,15 милиона Евро, като през последните години от периода 2007-2014 г. съществуваше тенденция за значителен растеж.⁹²

Съгласно Годишния обзор на **Агенцията по заетостта през 2015 г. в обучение са били включени 25 609 безработни възрастни и 1748 служители**. Обучението на 16 221 от тези възрастни е било финансирано посредством схемите и дейностите от ОП РЧР.⁹³

⁸⁹ Министерство на труда и социалната политика (2015). *Национален план за действие по заетостта през 2015 г.* [National Employment Action Plan for 2015], достъпен на <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIESI&I=249> (на български език), стр. 79.

⁹⁰ Европейската мрежа за политики, свързани с грамотността (2016). *Грамотността в България. Доклад за страната – възрастни*. Изд. на Джени Листър и Дейвид Малоуз. Проектът ELINET, достъпен на http://www.elinet.eu/fileadmin/ELINET/Redaktion/user_upload/Bulgaria_Adults_Report.pdf, стр. 6.

⁹¹ Министерство на труда и социалната политика (2015). *Национален план за действие по заетостта през 2015 г.* [National Employment Action Plan for 2015], достъпен на <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIESI&I=249>, стр. 137.

⁹² Министерство на труда и социалната политика (2015с). *Последваща оценка на приноса на активната политика на пазара на труда за изменение на избрани показатели, характеризиращи икономическото и социално развитие на страната за периода 2000–2011 г.* (Subsequent Evaluation of the Contribution of Active Policy on the labor market for Modification of Selected Indicators Characterizing the Economic and Social Development of the Country for the Period 2000-2011]. София, достъпен на https://www.mlsp.government.bg/ckfinder/userfiles/files/politiki/zaetost/strategii%20izsledvanig%20otchet/Ocenka_Ikonometrichen%20model_bg.pdf (на български език), стр. 70.

⁹³ Агенция по заетостта [Employment Agency] (2016). *Годишен обзор 2015* [Annual Review 2015] <https://www.az.government.bg/bg/stats/view/4/187/> стр. 50, 84..

4.4 Ефективност на инвестицията

Българската сметна палата извърши одит на изпълнението на схемата за безвъзмездна финансова помощ BG051PO001-2.1-02 „Квалификационни услуги и обучение за заети лица“ (фаза 2). Размерът на схемата за безвъзмездна финансова помощ, изплатена през периода 01.06.2008 – 30.06.2011 г., възлизаше на 39 % от договорената сума и 21 % от одобрения бюджет по схемата. Според одиторския доклад „ниската степен на усвояване на безвъзмездно финансиране показва трудности при изпълнението на схемата“. Това отчасти се дължи на финансовата и икономическа криза, която доведе до значителни промени във функционирането на малките и средни предприятия и оказва влияние върху цялостния бизнес климат в България.⁹⁴ Важно е да се подчертае едно от заключенията в доклада, а именно, че част от контролните дейности не са били адекватни и че са допуснати съществени пропуски и грешки, например липсват списъци с имената на хората, които успешно са запазили работата си⁹⁵; следователно реалната ефективност на дейностите е трудно да бъде оценена.

Обучението на възрастни, организирано от Агенцията по заетостта през 2011 г., беше оценено положително като 55,1 % от обучените възрастни успяха да навлязат на пазара на труда.⁹⁶

Необходимо е да се извършват навременни и изчерпателни анализи на въздействието от изпълнението на всички различни програми и мерки, свързани с образованието за възрастни, които се основават не само на описателни статистически данни (брой участници, събития и доклади), но и на задълбочена, критична оценка на рентабилността и въздействието на тези мерки върху основните образователни резултати.⁹⁷

Положителен е фактът, че Националният план за действие по заетостта за 2017 г. предвижда нова оценка на въздействието на мерки и програми, включително програми за обучение, която да се извърши през 2017 година.⁹⁸

⁹⁴ Българската сметна палата (2012). Одит на изпълнението на Схемата за безвъзмездна помощ BG051PO001-2.1-02 „Квалификационни услуги и обучение за заети лица“ /фаза 2/, достъпен на <http://www.bulnao.government.bg/en/articles/reports-922>, стр. 2.

⁹⁵ Българската сметна палата (2012). Одит на изпълнението на Схемата за безвъзмездна помощ BG051PO001-2.1-02 „Квалификационни услуги и обучение за заети лица“ /фаза 2/, достъпен на <http://www.bulnao.government.bg/en/articles/reports-922>, стр. 2.

⁹⁶ Министерство на труда и социалната политика (2015b). Последваща оценка на ефекта от активната политиката на пазара на труда на индивидуално ниво [Subsequent Evaluation of the Effect of Active Policy on the Labor Market on an Individual Level], достъпна на <https://www.mlsp.government.bg/ckfinder/userfiles/files/politiki/zaetost/strategii%20izsledvaniq%20otchet/NETNA-bq.pdf> София (на български език), стр. 68.

⁹⁷ Експертно становище.

⁹⁸ Министерство на труда и социалната политика (2017). *Национален план за действие по заетостта през 2017 г.* [National Employment Action Plan for 2017], достъпен на <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIESI&I=249> (на български език), стр. 49.

5.0 ОЦЕНКА НА СЪЩЕСТВУВАЩАТА ПОЛИТИКА

Следващите подраздели оценяват съществуващата политика през призмата на шестте ключови фактора за успех за ефективна политика за учене на възрастни, които са идентифицирани в наскорошно проучване.⁹⁹

5.1 Развиване на интерес у учащите се към ученето

Един от основните принципи на новия Закон за предучилищното и училищното образование е, че положителната нагласа на учениците към ученето е предпоставка за успешен образователен процес; затова е необходимо тази нагласа да бъде насърчавана от възможно най-рано. Както беше посочено по-горе, законът не се подчинява на „формирането на устойчиви нагласи и мотивация за учене през целия живот“ като една от основните цели на предучилищното и училищното образование.

Едно реално политическо предизвикателство е подобряването на нагласите към ученето на повечето представители на ромската етническа група. Според много роми училището няма преки практически ползи, ромските жени са склонни да се женят рано и традиционно отпадат от училище на 12- или 13-годишна възраст. Училището по принцип не се възприема като институция, която отговаря на социалните норми и стремежи на много от младите роми.¹⁰⁰

Друго предизвикателство идва от факта, че според данните от Проучването на образованието за възрастни (2011) около една трета от българските респонденти не са участвали в образованието и обучението поради финансови причини¹⁰¹ (във всички останали страни този процент е по-нисък). Това означава, че подобряването на предразположението на учащите се не би подобрило значително участието в образованието за възрастни, ако то не е придружено от други мерки.¹⁰²

5.2 Увеличаване на инвестициите на работодателите в ученето

По правило работодателите (с изключение на големите международни компании) в България не смятат обучението за инвестиция. Причините за това са свързани с тежкото финансово състояние на предприятията и липсата на стимулиращи механизми за

⁹⁹ Ключови фактори за успех, които са показателни за силата на доказателствата (налични на всички езици): <https://epale.ec.europa.eu/en/policy-tool/key-success-factors>; Проучване „Задълбочен анализ на политиките в сектора за учене на възрастни и тяхната ефективност в Европа“:

<https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/final-report-20150817-en.pdf>

¹⁰⁰ Министерският съвет (2013). Доклад за младежта (2010-2012) [Report on Youth (2010-2012)], достъпен на <http://www.strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?lang=bg-BG&Id=966>; Бояджијева, П., Миленкова, В., Горнев, Г., Петкова, К., Ненкова, Д. (2012а). Хибридни учене през целия живот: Политика, институции и учащи се в обучението през целия живот в България. София, Глава 4.

¹⁰¹ <http://lll.mon.bg/system/download>: Европейската мрежа за политики, свързани с грамотността (2016).

Грамотността в България. Доклад за страната – възрастни. Изд. на Джени Листър и Дейвид Малоуз. Проектът ELINET, достъпен на http://www.eli-net.eu/fileadmin/ELINET/Redaktion/user_upload/Bulgaria_Adults_Report.pdf, стр. 11.

¹⁰² Експертно становище.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

работодателите.¹⁰³ През 2012 г. компаниите редуцираха средствата за образование с до 0,13 % от общите си разходи за труд.¹⁰⁴ България е една от четирите страни, в които работодателите са похарчили най-малко пари за обучение на своите служители. Преките разходи за обучение на човек са се понижали по-драстично в България, отколкото в други страни от ЕС.¹⁰⁵

Националният план за действие по заетостта за 2017 г. предвижда организацията на обучението да се заплаща с ваучери, като служителите се ангажират да съфинансират 15 % от разходите за обучение.¹⁰⁶

5.3 Подобряват равнопоставеността на достъпа за всички

Основните целеви групи за стратегии за достъп до образователни институции и активни мерки в подкрепа на включването на пазара на труда включват преждевременно напусналите училище, етническите малцинства, безработните, затворниците и хората с увреждания.

Наблюдават се значителни различия в достъпа до образование, качеството на образованието и образователните резултати, които се дължат на социално-икономически фактори. Например:

- Наскорошни проучвания разкриват, че България е сред страните, в които неравенството на достъпа до висше образование в резултат от социално-икономически неблагоприятни условия, е най-изпъкващо.¹⁰⁷ Само 2,5 % от учениците са от семейства с родители, които не са завършили горния етап на средното образование. Децата на бащи с основно или по-ниско образование са 10 пъти по-малко представени във висшето образование от мъжете на възраст 40-60 години с основно или по-ниско образование сред всички мъже на възраст 40-60

¹⁰³ Министерство на образованието и науката (2013). *Анализ на сектора за учене на възрастни в България* [Analysis of the Sector of Adult Education in Bulgaria]. София, достъпен на http://ill.mon.bg/uploaded_files/Analiz_adult.pdf (на български език), стр. 95.

¹⁰⁴ Министерство на труда и социалната политика (2015с). *Последваща оценка на приноса на активната политика на пазара на труда за изменение на избрани показатели, характеризиращи икономическото и социално развитие на страната за периода 2000–2011 г.* (Subsequent Evaluation of the Contribution of Active Policy on the labor market for Modification of Selected Indicators Characterizing the Economic and Social Development of the Country for the Period 2000–2011). София, достъпен на https://www.mlsp.government.bg/ckfinder/userfiles/files/politiki/zaetost/strategii%20izsledvaniq%20otchet/Ocenka_a_Ikonometrichen%20model_bg.pdf (на български език), стр. 67.

¹⁰⁵ Министерство на труда и социалната политика (2015с). *Последваща оценка на приноса на активната политика на пазара на труда за изменение на избрани показатели, характеризиращи икономическото и социално развитие на страната за периода 2000–2011 г.* (Subsequent Evaluation of the Contribution of Active Policy on the labor market for Modification of Selected Indicators Characterizing the Economic and Social Development of the Country for the Period 2000–2011). София, стр. 68.

¹⁰⁶ Министерство на труда и социалната политика (2017). *Национален план за действие по заетостта през 2017 г.* [National Employment Action Plan for 2017], достъпен на <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIES&I=249> (на български език), стр. 36.

¹⁰⁷ Илиева-Тричкова, П. и Бояджиева, П. (2014). Динамика на неравенствата в достъпа до висше образование: България в сравнителна перспектива”, *Европейски журнал за висше образование*, 4(2): 97–117.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

години.¹⁰⁸ При студентите тези с висок социално-икономически статус са представени повече от три пъти в България¹⁰⁹. В страната съществуват огромни регионални разлики: регионът с най-добри резултати е над националната цел от 36 % от хората на възраст 30-34 години с висше образование до 2020 г., а регионът с най-ниски резултати е под 20 %.¹¹⁰

- България е сред страните с най-високо социално неравенство по отношение на участието в ученето през целия живот - демографски пречки пред участието в официалното образование за възрастни, като например да бъдеш жена, да си на възраст над 45 години, да имаш малко дете и да живееш в провинцията, са някои от най-изразените. България също така е сред „водещите“ страни що се отнася до съществуването на социални бариери (ниско придобита образователна степен, несигурна или ръчна работа и ниска заплата) за участие във формално образование за възрастни.¹¹¹
- Съществуват значителни разлики между регионите що се отнася до преждевременното напускане на училище: само в един – югозападния регион – процентът на преждеременно напусналите училище е нисък – 5,9 %. В останалите пет региона този процент е над средния за страната: 13 % в югоцентралния регион, 15,6 % в северноцентралния регион, 16,8 % в югоизточния регион, 17,9 % в северноцентралния регион и 20,8% в северозападния регион.¹¹²

Набирането на средства за обучение през последните години е свързано предимно с изпълнението на различни програми за обучение на уязвими групи (включително ромите).¹¹³ За периода от м. януари до м. декември 2015 г. 11 641 безработни роми са били включени в дейности за повишаване на техните квалификации.¹¹⁴

¹⁰⁸ Център за мониторинг и оценка на качеството на училищното образование (2009). Социално-икономически условия на студентския живот в България. Резултати от участието на България в EUROSTUDENT III. София (на български език), достъпен на: <http://www.ckoko.bg/page.php?c=3&page=1>
Европейска комисия, ГД „Образование и култура“ (2014). Монитор за образование и обучение 2014, достъпен на: http://ec.europa.eu/education/library/publications/monitor14_en.pdf, стр. 47-48

¹⁰⁹ Бояджиева, П., Илиева-Тричкова, П. (2017). Между приобщаването и перспективата за социална справедливост към участието в образованието за възрастни. *Тримесечно списание за образованието за възрастни*, том 67(2) 97–117; Европейска комисия (2016). Монитор за образование и обучение 2016 България https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2016-bg_en.pdf

¹¹⁰ Европейска комисия, ГД „Образование и култура“ (2014). Монитор за образование и обучение 2014, достъпен на: http://ec.europa.eu/education/library/publications/monitor14_en.pdf, стр. 39.

¹¹¹ Бояджиева, П., Миленкова, В., Горнев, Г., Петкова, К., Ненкова, Д. (2012а). *Хибридни учене през целия живот: Политика, институции и учащи се в обучението през целия живот в България*. София: Изток-Запад, стр. 202.

¹¹² <http://ec.europa.eu/eurostat/web/education-and-training/statistics-illustrated>

¹¹³ Министерство на труда и социалната политика (2015с). Последваща оценка на приноса на активната политика на пазара на труда за изменение на избрани показатели, характеризиращи икономическото и социално развитие на страната за периода 2000–2011 г. (Subsequent Evaluation of the Contribution of Active Policy on the labor market for Modification of Selected Indicators Characterizing the Economic and Social Development of the Country for the Period 2000–2011]. София, достъпен на https://www.mlsp.government.bg/ckfinder/userfiles/files/politiki/zaetost/strategii%20izsledvanig%20otchet/Ocenka_a_Ikonometrichen%20model_bg.pdf (на български език), стр. 8.

¹¹⁴ Агенция по заетостта [Employment Agency] (2016). *Годишен обзор 2015* [Annual Review 2015] <https://www.az.government.bg/bg/stats/view/4/187/>, стр. 46.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

Българските образователни институции предлагат две категории услуги, които - всяка по свой начин - евентуално биха могли да облекчат проблемите на хората, които желаят да продължат образованието си. Първата категория включва услугите, които могат да облекчат директно финансовата тежест на обучаващите се и техните семейства, но този клас услуги (напр. стипендии за студенти; студентски заеми; платен отпуск; обезщетения за отпуск за образование и надбавки за пътуване) все още не е разпространен адекватно. Втората категория включва услуги, промотиращи повишено качество на живот, което улеснява обучението (напр. достъп до интернет; функциониращи библиотеки; съвет относно ученето и кариерни услуги; студентски общежития и кафенета, и организиран транспорт).

По отношение на достъпа до неформално образование за възрастни, трябва да се отбележи, че понастоящем в България има около 3500 културни центъра (*читалища*), като приблизително 2500 от тях са в селските райони, като те предлагат различни неформални образователни дейности.

5.4 Предоставяне на учене, което е уместно

Както вече беше посочено в 3.1, незадоволителната уместност на уменията на хората спрямо нуждите на пазара на труда представлява реален проблем в България. Поради това националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 г. определя като един от своите приоритети „Промотиране на образованието и обучението, приведени спрямо нуждите на икономиката и промените на пазара на труда”.¹¹⁵

Планът за действие за изпълнение на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 г. включва сред основните си дейности „Изпълнение на система за прогнозиране на нуждите на пазара на труда на работниците с определени характеристики.”¹¹⁶ Българската стопанска камара наскоро завърши „Разработването на Система за оценка на компетентността на работната сила по сектори и региони”. проект¹¹⁷. Проектът има за цел а) да анализира и определи изискванията за компетентност на работната сила, като се вземат предвид изискванията и стандартите за нивата в ЕС, националните нива и секторните нива, и б) да създаде българска мрежа за оценка на компетентността по сектори и региони и Система за оценка на компетентността на работната сила и актуализирането им в съответствие с текущите и бъдещите изисквания на пазара на труда. Системата за оценка на компетентността на работната сила (MyCompetence¹¹⁸) е създадена като част от този проект.

¹¹⁵ Министерство на образованието и науката (2014а). Национална стратегия за образование през целия живот за периода 2014-2020 г.), достъпна на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143>, стр. 18.

¹¹⁶ Министерство на образованието и науката (2015d). *План за действие в изпълнение на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 г.* [Action Plan for Implementation of the National Strategy for Lifelong Learning for the Period 2014-2020], достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език).

¹¹⁷ <http://en.bia-bq.com/project/view/arc/21108/>

¹¹⁸ <http://mycompetence.bg/home/>

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

Все пак, Българската сметна палата критично потвърждава, че „[о]т 2009 г. насам нуждите на работодателите от обучение на заетите лица и специфичните особености на регионите не са били предмет на периодично разглеждане от Агенцията по заетостта. Следователно, съществува риск от финансиране на обучение, което не отговаря на нуждите на работодателите в условията на икономическа криза.”¹¹⁹

5.5 Доставка на учене, което е висококачествено

Министерството на образованието и науката и Националната агенция обезпечават професионалното образование и обучение чрез качеството на ученето за възрастни.¹²⁰ Министерството на образованието и науката регулира качеството на формалното образование за възрастни¹²¹, докато Националната агенция за професионално образование и обучение гарантира качеството на формалното и неформалното образование с оглед подобряване на професионалната квалификация и умения.

По силата на Закона за професионалното образование и обучение съществуват професионални държавни образователни стандарти за придобиване на професионални квалификации от възрастни. Законът определя специфични изисквания за разработването на учебни програми за професионално обучение на хора над 16-годишна възраст.¹²²

Националната агенция за професионално образование и обучение разработва и актуализира **държавни образователни изисквания за придобиване на професионална квалификация**. Методическите документи от 2015 г., които са актуализирани през 2015 г., определят изисквания за разработването на държавни образователни стандарти, като описват професии с „единици учебни резултати“, които са в съответствие с препоръката на Европейската комисия за създаване на „Европейска система за трансфер на кредити в ПОО“.¹²³ Приемането на Националната квалификационна рамка¹²⁴ предоставя надеждна основа за мониторинг на качеството на образованието за възрастни.

¹¹⁹ Българската сметна палата (2012). Одит на изпълнението на Схемата за безвъзмездна помощ BG051PO001-2.1-02 „Квалификационни услуги и обучение за заети лица“ /фаза 2/, достъпен на <http://www.bulnao.government.bg/en/articles/reports-922>, стр. 2.

¹²⁰ <http://www.navet.government.bg/>

¹²¹ Формалното образование за възрастни в българския контекст се отнася до образование и/или обучение на възрастни в училищната система и центровете за професионално обучение, вж. Министерство на образованието и науката (2016а). *Годишен доклад – 2015 за изпълнението на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 година* (Годишен доклад – 2015 г. за изпълнение на Националната стратегия за учене през целия живот). София, достъпен на <http://www.mon.bg/?qo=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език), стр. 17.

¹²² *Закон за професионалното образование и обучение* (1999, последни изменения 2016) [Vocational Education and Training Act], достъпен на <http://www.mon.bg/?qo=page&pageId=7&subpageId=57> (на български език).

¹²³ Национална агенция за професионално образование и обучение (2016). *Годишен доклад за дейността на Националната агенция за професионално образование и обучение през 2015 година* [Annual report on the activities of the National Agency for Vocational Education and Training in 2015], достъпен на <http://www.navet.government.bg/bg/dokumenti/dokumenti-na-napoo/>, стр. 23.

¹²⁴ *Национална квалификационна рамка на Република България* (2012) [National Qualification Framework of the Republic of Bulgaria], достъпна на <http://www.navet.government.bg/bg/ngf-bg>.

Осигуряването на качествено образование за възрастни би изисквало създаването на допълнителни инициативи и извършването на промени, както на национално, така и на институционално ниво. Спешна мярка на национално ниво би била прилагането на система за външно оценяване на центровете за професионално обучение (в допълнение към контролните мерки, изпълнявани от Националната агенция за професионално образование).¹²⁵

5.6 Осигуряване на кохерентна политика

Със създаването на Националния съвет за учене през целия живот през 2014 г. правителството зададе условия за осигуряване на ефективна координация сред различните заинтересовани страни в сферата на ученето през целия живот – централни държавни органи, органи на местното управление, профсъюзи на национално ниво, организации на работодатели и НПО-та. Националният съвет за учене през целия живот изготвя годишни и междинни доклади за изпълнението на Националната стратегия за учене през целия живот, както и планове за действие, които са публично достъпни на уебсайта на Министерството на образованието и науката.¹²⁶

В тази връзка има две наскорошни положителни инициативи: 1) създаването на регионални групи за учене през целия живот, които ще улеснят по-добрата координация на политиките за учене през целия живот на национално и регионално ниво;¹²⁷ 2) създаването на Националната платформа „Обединени за ученето на възрастни“ в началото на 2016 г. с цел осигуряване на ефективна координация на взаимодействието със заинтересованите страни на всички нива.¹²⁸

¹²⁵ Експертно становище.

¹²⁶ <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143>

¹²⁷ Министерство на образованието и науката (2017d). Проект „Националните координатори в изпълнение на Европейската програма за учене на възрастни“ (Project “National Coordinators for Implementation of the European agenda for adult learning”), достъпен на http://ill.mon.bg/?page_id=52&lang=en Министерство на образованието и науката (2016a). *Годишен доклад – 2015 за изпълнението на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 година* (Annual Report – 2015 for the implementation of the National Strategy for Lifelong Learning). София, стр. 24.

¹²⁸ http://ill.mon.bg/?page_id=2160

6.0 СИЛНИ И СЛАБИ СТРАНИ НА СИСТЕМАТА ЗА ОБРАЗОВАНИЕ НА ВЪЗРАСТНИТЕ

6.1 Силни страни

В разработването на поредица от нормативни актове, стратегии и планове за действие, както и създаването на Националния съвет учене през целия живот и регионални групи за учене през целия живот. Новият закон за предучилищното и училищното образование и измененията в закона за професионалното образование и обучение предоставят концептуална основа и конкретни механизми за осъществяване на задълбочени реформи в българското училищно образование, които ще имат дългосрочни ефекти и върху образованието за възрастни. Сред стратегическите документи най-подходящи за развитието на образованието за възрастни са Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 г. и свързаните с нея Планове за действие, и Стратегията за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за период 2015-2020 г.

В разработването на механизми за мониторинг на качеството на образованието за възрастни чрез: а) изработването на държавни образователни изисквания за професионални квалификации; б) функционирането на Националната агенция за професионално образование и обучение като орган по акредитация, лицензиране и контрол върху дейностите на доставчиците на професионално образование и обучение; в) приемането на Националната квалификационна рамка.¹²⁹

Въвеждането на ваучери за обучение като механизъм за финансиране на обучението на възрастни – както трудещи се, така и безработни. Във връзка с новия програмен период на ОП РЧР е приет нов указ, който регламентира сроковете и условията за предоставяне на ваучери за обучение на базата на най-добрите практики от предходния програмен период.¹³⁰ Предоставят се ваучери за професионално образование и за обучение по ключови компетенции. Съществуват някои ограничения при използването на ваучери – например за целия програмен период 2014-2020 година; един човек има право да получи само един ваучер за професионално обучение и само един ваучер за придобиване на ключова компетентност. Доставчици, които желаят да предлагат платено с ваучери обучение, трябва да отговарят на някои специални изисквания.¹³¹

¹²⁹Национална квалификационна рамка на Република България(2012) [National Qualification Framework of the Republic of Bulgaria], достъпна на <http://www.navet.government.bg/bg/nqf-bg>.

¹³⁰ Министерство на труда и социалната политика (2016). Национален план за действие по заетостта през 2016 г. [National Employment Action Plan for 2016], достъпен на <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIES&I=249> (на български език), стр. 19.

¹³¹ Министерският съвет (2015). Постановление № 280 от 15.10.2015 г. за определяне на условията и реда за предоставяне на ваучери за обучение на безработни и заети лица [Decree of the Council of Ministers No 280 of 15 October 2015 laying down the conditions and procedure for the provision of training vouchers for unemployed and employed persons], достъпно на <http://www.navet.government.bg/bg/media/PMS-280-15-10-2015-vaucheri.pdf>

6.2 Слаби страни

Ниската обща ефективност на начина на прилагане на реформите и политическите мерки и като последица от системата за образование за възрастни. От една страна, всяка година се разработват конкретни планове за действие за изпълнението на Националната стратегия за учене през целия живот и за заетост, които включват специфични мерки и програми за образование и обучение за възрастни. Съобщава се, че през 2015 г. от 147 задачи, предвидени за изпълнението на националната стратегия за учене през целия живот 100 задачи са били „изцяло изпълнени“ (68 %), 15 са били „изпълнени до известна степен“ (10,2 %), 11 са били „неизпълнени в значителна степен“ (7,5 %), а 21 са били „неизпълнени“ (14,3 %).¹³² От друга страна обаче, процентът на участие на българите в ученето през целия живот остава вторият най-нисък сред страните от ЕС.

Инвестицията в образованието за възрастни не е достатъчна и инфраструктурата за образование и обучение за възрастни е много неравномерно развита в различните региони на страната. Основните трудности, с които се сблъскват институциите за образование за възрастни, са свързани с недостига на средства за модернизация, липса на адаптирани учебници за възрастни учащи се, неадекватна методическа подготовка на учителите и обучителите, работещи с възрастни, и недостиг на средства за подобряване на квалификацията на учителите.¹³³ Значителна част от хората с ниски образователни степени живеят в отдалечени населени места, където има малко или няма никакви образователни институции и, ако има такива, те не разполагат с капацитет (що се отнася до преподавателския персонал, библиотеките, информационните технологии). Следователно, за да повишат образованието си, тези хора трябва да пътуват до други населени места, което увеличава цената на тяхното образование като цяло. Например, в София има 483 центъра за професионално образование, докато в целия северозападен регион, където процентът на участие в учене през целия живот е незначителен, те са само 35 на брой; в област Видин те са само 4.¹³⁴ В България няма достатъчно финансови схеми за подпомагане на принос – възвръщане и задържане на възрастни обучаващи се във формалното образование и обучение. България изостава в предлагането и финансирането на гъвкаво обучение, подходящо за

¹³² Министерство на образованието и науката (2016а). *Годишен доклад – 2015 за изпълнението на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 година* (Annual Report – 2015 for the implementation of the National Strategy for Lifelong Learning). София, достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език), стр. 56.

¹³³ Министерство на образованието и науката (2013). *Анализ на сектора за учене на възрастни в България* [Analysis of the Sector of Adult Education in Bulgaria]. София, достъпен на http://lll.mon.bg/uploaded_files/Analiz_adult.pdf (на български език), стр. 96.

¹³⁴ Национална агенция за професионално образование и обучение (2017). *Годишен доклад за дейността на Националната агенция за професионално образование и обучение през 2016 година* [Annual report on the activities of the National Agency for Vocational Education and Training in 2016], достъпен на http://www.navet.government.bg/bg/media/Doklad_NAPOO_2016_US_01.02.pdf

¹³⁴ <http://www.navet.government.bg/>, p. 18; Национална агенция за професионално образование и обучение (2016). *Годишен доклад за дейността на Националната агенция за професионално образование и обучение през 2015 година* [Annual report on the activities of the National Agency for Vocational Education and Training in 2015], достъпен на <http://www.navet.government.bg/bg/dokumenti/dokumenti-na-napoo/>, стр. 21.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

възрастни, кратки курсове, дистанционно обучение и елементи на електронното обучение¹³⁵.

Липсата на навременни и всеобхватни анализи на въздействието и на систематични, основани на доказателства механизми за оценка и мониторинг на мерки и програми в образованието за възрастни. Има няколко национални програми и проекти, реализирани в образованието за възрастни. Все пак, все още не са извършени задълбочени аналитични анализи на резултатите от тях, които се простират отвъд описателната статистика и отчитане. Освен това, липсват и систематични проучвания на образованието за възрастни, нагласите и нуждите на възрастните.¹³⁶

Има някои скорошни **тревожни факти**, които ще окажат влияние върху бъдещото развитие на образованието за възрастни и които трябва да бъдат взети много сериозно от всички заинтересовани страни¹³⁷: това са: а) **Повишаването на процента на преждевременно напусналите училище** от 12,9 % през 2014 г. на 13,4 % през 2015 г. и 13,7 % през 2016 г.¹³⁸; б) **Понижаването на процентите на записали се във всички образователни нива, с изключение на висшето образование:** предучилищно – от 83,6 % през 2013/2014 г. на 82,9 % през 2014/2015 г. и 81 % през 2015/2016 г.; основно – от 95,5 % до 94,8% през 2014/2015 г. и 93,2 % през 2015/2016 г.; прогимназиално – от 79,7 % на 78,6 % през 2014/2015 г. и 78,3 % през 2015/2016 г.; горен етап на средното образование – от 83,0 % до 82,2 % през 2014/2015 г. и 81,5 % през 2015/2016 г., и висше – от 39,0 % до 39,5 % през 2014/2015 г. и 40 % през 2015/2016 г.¹³⁹; в) **Съществените разлики между регионите на страната и несъразмерността** в достъпа до образование (включително образование за възрастни), качеството на образованието и резултатите от образованието, дължащи се на социално-икономически фактори.

Предвид силните и слабите страни на образователната система за възрастни, очертаните тенденции и предвид цялостната икономическа ситуация в България, в краткосрочен план не е реалистично да се очаква радикална промяна в коефициента на участие на българите в ученето през целия живот и образованието за възрастни. Най-големите проблеми, които трябва да бъдат преодолени, са свързани с ефективността на разработените политики и програми, както и с характеристиките на икономическата ситуация.

¹³⁵ Министерство на образованието и науката (2015с). *Анализ на състоянието на формалната училищна система за образование и обучение на възрастни* [Analysis of the formal school system for education and training of adults]. София, стр. 61.

¹³⁶ Министерство на образованието и науката (2015с). *Анализ на състоянието на формалната училищна система за образование и обучение на възрастни* [Analysis of the formal school system for education and training of adults]. София, достъпен на http://iii.mon.bg/uploaded_files/Analysis_AL_2015-last.pdf (на български език), стр. 53.

¹³⁷ Експертно становище.

¹³⁸ http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=t2020_40&plugin=1

¹³⁹ Национален статистически институт (2016). *Образованието в Република България*. София: НСИ., стр. 102.

7.0 НЕОБХОДИМИ ДОПЪЛНИТЕЛНИ ПОЛИТИЧЕСКИ РЕФОРМИ И ОРИЕНТАЦИИ

Настоящите национални политики в областта на образованието за възрастни са подходящи и са добре разработени като цяло. Все пак, тяхната ниска ефективност (измерена с коефициентите на участие на българските граждани в обучението за възрастни, както и с инвестициите в образованието и обучението за възрастни) води до това, че те да не бъдат в състояние да адресират в достатъчна степен основните предизвикателства, пред които е изправена националната система за образование на възрастните.

Необходими са допълнителни реформи и нови мерки, които да бъдат адресирани в следните сфери¹⁴⁰:

- a) Ниската ефективност на образователните мерки и програми за повишаване на коефициентите на участие в образованието за възрастни, особено що се отнася до ромите и социалните групи с нисък социален произход;
- b) Недостатъчното съответствие между образованието и квалификацията на хората и нуждите на пазара на труда;
- c) Неравенствата в достъпа до образование за възрастни и образователните резултати, породени от социално-икономически фактори;
- d) Липсата на ясна визия и добре дефинирани стратегически цели в областта на професионалното образование за възрастни. Българската сметна палата наскоро препоръча на Министерството на науката и образованието да актуализира Стратегията за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за периода 2015-2020 година, която също така се отнася и за професионалното образование за възрастни, като разработи ясна визия, стратегически цели и ръководни принципи за изпълнение на стратегията.¹⁴¹
- e) Недостатъчните инвестиции на работодателите в ученето за възрастни.

¹⁴⁰ Експертно становище.

¹⁴¹ Българската сметна палата (2016). *Одитен доклад № 0300100515 за извършен одит на изпълнение „Професионално образование за заетост“ за периода от 01.01.2012 г. до 31.12.2014 г.* [Audit Report № 0300100515 of the audit of execution of "Vocational Education for Employment" for the period from 01.01.2012 to 31.12.2014, достъпен на <http://www.bulnao.government.bg/bg/articles/probojni-v-profesionalnoto-obrazovanie-ustanovi-odit-na-smetnata-palata-1614>, стр. 63.

8.0 ОБОБЩЕНИЕ

България е инвестирала в различни инициативи за реформиране на своята училищна система за образование на възрастни. Все пак, на този етап много от тези инициативи не са прехвърлени от стратегически документи в конкретни резултати, които да могат да покажат подобро качество на образованието или повишено равенство на образователните възможности.

Наскоро, **България отбелязва неравномерен напредък към постигане на националните си цели:**

- Коефициентът на заетост сред хората на възраст 20-64 години се е увеличил и е достигнал 67,7 %, като обаче той си остава по-нисък от целта, заложена в Националната програма за развитие: България 2020 (76 %).
- България е сред страните с най-нисък коефициент в ЕС на участие в ученето през целия живот. Коефициентът в България на участие в ученето през целия живот през 2016 г. (2,2 %) е с 8,6 процентни пункта под средната стойност за ЕС-28 и далеч под целта на „ЕС 2020“ от 15 %. В допълнение към това, България не постига подобрене с необходимия темп, така че да може да постигне националната цел за 2020 г., която е зададена на 5 %.
- Наблюдава се постоянен спад в дела на хората с образование, което е по-ниско от начално и от долния етап на средното образование (25-64 години) в България – от 32,5 % през 2000 г., до 20 % през 2011 г., 18,1 % през 2015 г. и 17,7 % през 2016 г. Делът на хората с образование, което е по-ниско от долния етап на средното образование, е 5,3 процентни пункта под средния за ЕС (23 %).
- Делът на хората с образование, което е по-ниско от основно и от долния етап на средното образование, е неравномерно разпределен между различните етнически групи в България, като той е най-висок при ромското население. Коефициентът на участие в ученето през целия живот на хората с образование, което е по-ниско от основно и от долния етап на средното образование, е изключително нисък в България и тяхната стойност не може да бъде оценена от статистическа гледна точка.

Въпреки че наскоро предприетите мерки са положителни, те не са достатъчни някои от основните проблеми в развитието на образованието за възрастни в България да бъдат преодолени. Основните проблеми са¹⁴²:

- **Ефективността на начина на изпълнение на реформите и програмите е ниска** – въпреки че данните показват повишаване на коефициента на участие на хората на възраст между 24 и 65 години в ученето през целия живот с 0,2 % (от 2 % през 2015 г. на 2,2 % през 2016 г.), това повишаване е недостатъчно за

¹⁴² Експертно становище.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

преодоляване на изоставането на страната от средното ниво за ЕС и от националната цел. Всяка година се разработват конкретни планове за действие за изпълнение на Националната стратегия за учене през целия живот и за заетост, които включват специфични мерки и програми за образование и обучение на възрастни (Министерство на образованието и науката 2017а; Министерство на труда и социалната политика 2017). Като се има предвид това, очевидно съществува сериозен проблем, свързан с тяхната ефективност.

- **Инвестицията в ученето за възрастни не е достатъчна** и инфраструктурата за образование и обучение за възрастни е много неравномерно разпределена в цялата страна.
- **Няма достатъчно съответствие между образованието и квалификацията на хората и нуждите на пазара на труда.** Съгласно неотдавнашния доклад за страната относно мерките на Европейската комисия в рамките на Гаранцията за младежта; „досега са се фокусирали върху младите хора със средно и висше образование и са имали само ограничено въздействие върху нискоквалифицираните“.¹⁴³
- **Образованието и заетостта на ромското население остава голям проблем.** В своя доклад за България 2017 Европейската комисия се позовава на различни източници, които разкриват, че „перспективите за заетост на ромите остават несигурни, главно заради ниската им квалификация, социално изключване и дискриминация“ и че „включването на ромите в професионални обучения също е много ниско.“¹⁴⁴
- **Ранното напускане на училище нараства** с последствия за развитието на образованието за възрастни. Европейската комисия признава, че „преждевременното напускане на училище се е увеличило до 13,4 % през 2015 г. (над националната цел на „ЕС 2020“ от 11 %) наред с големи регионални различия и неравенства между градовете и селските райони“ и че „е особено високо сред ромите (30)“. Освен това се потвърждава, че „средствата на ЕС се използват за осигуряване на втори шанс за образование, курсове за ограмотяване и квалификации на възрастни, които са отпаднали от училище.“¹⁴⁵

Актуализациите на българския НПП от 2015 г., 2016 г. и 2017 г. бяха уместни в голяма степен с оглед на последните събития и успяха да адресира Специфичните за страната препоръки (CSRs) и повечето проблеми в българското образование. Разработени са и са приети серия от нормативни актове, стратегии и планове за действие, свързани с

¹⁴³ Европейска комисия (2017а). РАБОТЕН ДОКУМЕНТ ЗА СЛУЖИТЕЛИТЕ НА КОМИСИЯТА Доклад за страната - България 2017, включва задълбочен обзор за превенцията и корекцията на макроикономически дисбаланси, Брюксел, 28.2.2017 г. SWD(2017) 68 final/3, стр. 31.

¹⁴⁴ Европейска комисия (2017а). РАБОТЕН ДОКУМЕНТ ЗА СЛУЖИТЕЛИТЕ НА КОМИСИЯТА Доклад за страната - България 2017, включва задълбочен обзор за превенцията и корекцията на макроикономически дисбаланси, Брюксел, 28.2.2017 SWD(2017) 68 final/3, стр. 31.

¹⁴⁵ Европейска комисия (2017а). РАБОТЕН ДОКУМЕНТ ЗА СЛУЖИТЕЛИТЕ НА КОМИСИЯТА Доклад за страната - България 2017, включва задълбочен обзор за превенцията и корекцията на макроикономически дисбаланси, Брюксел, 28.2.2017 SWD(2017) 68 final/3, стр. 34.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

образованието, ученето през целия живот и образованието на възрастните. Най-важните сред тях са; новият закон за предучилищното и училищното образование, Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 г., стратегията за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за периода 2015-2020 г. В допълнение към това, бяха създадени Национален съвет за учене през целия живот и регионални групи за учене през целия живот, както и няколко национални програми и проекти в областта на образованието за възрастни, насочени главно към безработните и уязвимите групи (включително ромите). Все пак, добре разработените нормативни разпоредби и стратегически актове са само първата стъпка към една успешна реформа. Има поне шест **основни проблема, които заслужават специално внимание от всички заинтересовани страни** и спешни политически мерки¹⁴⁶:

- Ниската ефективност на начина на изпълнение на реформите и програмите.
- Недостатъчното съответствие между квалификацията на хората и нуждите на пазара на труда.
- Недостатъчните инвестиции в ученето от страна на работодателите.
- Изключително неравномерното разпределение из цялата страна на инфраструктурата за образование на възрастните.
- Неравенствата на достъпа до образование за възрастни и резултатите от него, породени от социално-икономически фактори.
- Липсата на навременни и всеобхватни анализи на въздействието и на систематични, основани на доказателства механизми за оценка и мониторинг на мерки и програми в образованието за възрастни. Освен това, липсват систематични проучвания за образованието за възрастни, нагласите и нуждите на възрастните.

Специфичните за страната препоръки от Националната програма за реформи на България за 2017 година, издадени от Европейската комисия на 22^{-ри} май 2017 г., не се отнасят изрично до образование за възрастни. Все пак, препоръката „Подобряване на таргетирането на активните политики за пазара на труда и интеграцията между заетост и социални услуги за групи в неравностойно положение“ всъщност включва по-нататъшно развитие и усъвършенстване на образованието за възрастни, доколкото образованието и обучението на възрастни са неразделна част от активните политики на пазара на труда.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Експертно становище.

¹⁴⁷ Европейска комисия (2017b). Препоръка за ПРЕПОРЪКА НА СЪВЕТА относно Националната програма за реформи на България за 2017 г. и изготвяне на становище на Съвета относно Програмата за конвергенция на България за 2017 г., Брюксел, 22.5.2017 COM(2017) 502 final, стр. 7.

9.0 Библиография

План за действие за изпълнение на Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020 г.) и Десетилетието на интегриране на ромите 2005-2015 г., достъпен на:

<http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=125&id=1740>

Боатенг, С.К. (2009), „Население и социални условия“. Евростат, Статистика на фокус, 44.

Бояджиева, П., Илиева-Тричкова, П. (2015). Институционално разнообразие и пригодност за заетост на завършилите образование: Случаят България. АВ: Розалинд Причард, Матиас Клумп и Улрих Тейхлер (ред.) Разнообразие и високи постижения във висшето образование: Могат ли предизвикателствата да бъдат преодоляни? Ротердам: Издателство "Сенс пбблишърс", стр. 153-171.

Бояджиева, П., Илиева-Тричкова, П. (2017). Между приобщаването и перспективата за социална справедливост към участието в образованието за възрастни. *Тримесечно списание за образованието за възрастни*, том 67(2) 97–117.

Бояджиева, П., Миленкова, В., Горнев, Г., Петкова, К., Ненкова, Д. (2012а). Хибридни учене през целия живот: Политика, институции и учащи се в обучението през целия живот в България. София: Изток-Запад.

Бояджиева, П., Миленкова, В., Горнев, Г., Петкова, К. (2012b). Учене през целия живот за всички: Политики за слабо представените групи в България, *Международен журнал за продължаващо образование и учене през целия живот*, том 5, брой 1: 83-105.

Бояджиева, П., Миленкова, В., Горнев, Г., Петкова, К. и Ненкова, Д. (2013). Хибридни учене през целия живот: Случаят България. АВ: Саар, Е., Уре, О.Б. и Холфорд, Дж. (ред.) Учене през целия живот в Европа. Национални модели и предизвикателства. Едуард Елгар Пбблишинг Лимитид, стр. 304-326.

Бояджиева, П., Илиева-Тричкова, П., Стоилова, Р., Киров, В. (2017) Обзор на предоставянето на образование за възрастни в България, в: Уитакър, С.; Боерен, Е. и Ридел, С.: Мапинг доставчици и разпоредби в образованието за възрастни. Резултат от проекта „Хоризонт 2020“ D2.1. Брюксел: Европейска комисия.

Българската сметна палата (2012). Одит на изпълнението на Схемата за безвъзмездна помощ BG051PO001-2.1-02 „Квалификационни услуги и обучение за заети лица“ /фаза 2/, достъпен на <http://www.bulnao.government.bg/en/articles/reports-922>, стр. 2.

Българската сметна палата (2016). *Одитен доклад № 0300100515 за извършен одит на изпълнение „Професионално образование за заетост“ за периода от 01.01.2012 г. до 31.12.2014 г.* [Audit Report № 0300100515 of the audit of execution of "Vocational Education for Employment" за периода от 01.01.2012 г. до 31.12.2014 г., достъпен на

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

<http://www.bulnao.government.bg/bg/articles/probojni-v-profesionalnoto-obrazovanie-ustanovi-odit-na-smetnata-palata-1614> (на български език).

Център за мониторинг и оценка на качеството на училищното образование (2009). Социално-икономически условия на студентския живот в България. Резултати от участието на България в EUROSTUDENT III. София (на български език), достъпен на: <http://www.ckoko.bg/page.php?c=3&page=1>

Министерският съвет (2013). *Доклад за младежта (2010-2012)* (2013) [Report on Youth (2010-2012) (2013)], достъпен на <http://www.strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?lang=bg-BG&Id=966> (на български език).

Министерският съвет (2015). *Постановление № 280 от 15.10.2015 г. за определяне на условията и реда за предоставяне на ваучери за обучение на безработни и заети лица* [Decree of the Council of Ministers No 280 of 15 October 2015 laying down the conditions and procedure for the provision of training vouchers for unemployed and employed persons], достъпно на <http://www.navet.government.bg/bg/media/PMS-280-15-10-2015-vaucheri.pdf>

Съвет за препоръки от 8 юли 2014 г. относно Националната програма за реформи за 2014 г. на България и изготвяне на становище на Съвета относно Програмата за конвергенция на България, 2014 г. (2014 / С 247/02), Официален вестник на Европейския съюз, С 247/7, 27.7.2014.

Агенция по заетостта [Employment Agency] (2016). *Годишен обзор 2015* [Annual Review 2015] <https://www.az.government.bg/bg/stats/view/4/187/> стр.

Закон за насърчаване на заетостта (2002, последни изменения 2016). [Employment Promotion Act], достъпен на <http://lex.bg/laws/ldoc/-12262909> (на български език).

Eurofound (2012), NEETs – Младежи, които не са част от работата, образованието или обучението: Характеристики, разходи и реакции на политиките в Европа, Служба за публикации на Европейския съюз, Люксембург.

Агенция по заетостта (2016) *Годишен обзор 2015*

<https://www.az.government.bg/bg/stats/view/4/204/>

Европа 2020: Национална програма за реформи. Актуализации за 2017 година, София, достъпни на <https://www.minfin.bg/document/19894:1>

Европейска комисия, ГД „Образование и култура“ (2014). Монитор за образование и обучение 2014, достъпен на: http://ec.europa.eu/education/library/publications/monitor14_en.pdf

Европейска Комисия (2016). Монитор за образование и обучение 2016 България https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2016-bg_en.pdf

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

Европейска Комисия (2016, непубликувано) Мрежа от независими национални експерти
в областта на образованието за възрастни/уменията за възрастни – брифинг за страна
– България.

Европейска комисия (2017а). РАБОТЕН ДОКУМЕНТ ЗА СЛУЖИТЕЛИТЕ НА КОМИСИЯТА
Доклад за страната – България 2017 Включва Задълбочен обзор за превенцията и
корекцията на макроикономически дисбаланси, Брюксел, 28.2.2017 SWD(2017) 68
final/3

Европейска комисия (2017b). Препоръка за ПРЕПОРЪКА НА СЪВЕТА относно
Националната програма за реформи на България за 2017 г. и изготвяне на становище
на Съвета относно Програмата за конвергенция на България за 2017 г., Брюксел,
22.5.2017 COM(2017) 502 финал

Европейската мрежа за политики, свързани с грамотността (2016). Грамотността в
България. Доклад за страната – възрастни. Изд. на Джени Листър и Дейвид Малоуз.
Проектът ELINET, достъпен на http://www.elinet.eu/fileadmin/ELINET/Redaktion/user_upload/Bulgaria_Adults_Report.pdf

Eurydice. Образование и обучение на възрастни Eurydice – България,
https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Bulgaria:National_Reforms_in_Vocational_Education_and_Training_and_Adult_Learning

Илиева-Тричкова, П. (2014). Образованието в България и неговата роля в
позиционирането и реструктурирането на социалната структура. Непубликуван
ръкопис, изготвен в рамките на проекта „Младежта в страните в преход – иновативен
потенциал, нов контекст, нови предизвикателства и нови проблеми“, Полски
национален научен фонд, 2012-2014 г.

Илиева-Тричкова, П. и Бояджиева, П. (2014). Динамика на неравенствата в достъпа до
висше образование: България в сравнителна перспектива”, Европейски журнал за
висше образование, 4(2): 97-117.

Миленкова, В., Христова, С.. (2014). *Предизвикателства, свързани със справедливостта
в образованието и обучението, съществуващи мерки, оценка, предложения за бъдещи
мерки*. Доклад за България, Мрежа от експерти по социалните аспекти на
образованието и обучението (NESET) RH/506656/VM-CRBL/2014.

Министерство на образованието и науката (2008). *Националната стратегия за учене през
целия живот за периода 2008-2013 година* достъпна на
<http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език).

Министерство на образованието и науката (2013). *Анализ на сектора за учене на
възрастни в България* [Analysis of the Sector of Adult Education in Bulgaria]. София,
достъпен на http://ill.mon.bg/uploaded_files/Analiz_adult.pdf (на български език).

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

Министерство на образованието и науката (2014а). Национална стратегия за образование през целия живот за периода 2014-2020 г.), достъпна на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143>.

Министерство на образованието и науката (2014b). *Приложение 1. Основни параметри на изпълнението на предвидените дейности и задачи по области на въздействие в План за действие за 2014 г. в изпълнение на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 г.* [Basic parameters of the implementation of planned activities and tasks in areas of impact in the Action Plan for 2014 on implementing the National Strategy for Lifelong Learning for 2014-2020], достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език).

Министерство на образованието и науката (2014c). *Стратегия за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за периода 2015-2020 година* [Strategy for the Development of Vocational Education and Training in the Republic of Bulgaria for the period 2015-2020 year], достъпна на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език).

Министерство на образованието и науката (2014d). *Методическо ръководство за мониторинг и оценка на политиката в сектора за учене на възрастни* [Methodological Guidance for Monitoring and Evaluation of Policies in the Sector of Adults Learning]. София (На български език), достъпен на http://lll.mon.bg/uploaded_files/final.pdf

Министерство на образованието и науката (2014е). *Модел на националната система за мониторинг на сектора за учене на възрастни* [Model of the National System for Monitoring the Sector of Adults Learning]. София (На български език), достъпен на http://lll.mon.bg/uploaded_files/final.pdf

Министерство на образованието и науката (2014f). *План за действие за мерките по Стратегията за развитие на висшето образование в Република България за периода 2014-2020 г. План за действие за мерките по Стратегията за развитие на висшето образование в Република България за периода 2014-2020 г.*, достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143>.

Министерство на образованието и науката (2014g). *Национална стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността (2014-2015)*. [National Strategy for Promotion and Improvement of Literacy Skills (2014-2020)], достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език).

Министерство на образованието и науката (2014h). *Национален план за действие в изпълнение на Националната стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността през периода 2015-2016*. [National Action Plan for the Implementation of the National

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

Strategy for Promotion and Improvement of Literacy Skills (2014-2020)], достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език).

Министерство на образованието и науката (2015а). *План за действие за 2015-2017 г. в изпълнение на Стратегията за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за периода 2015-2020 година* [Action Plan for 2015-2017 on implementation of the Strategy for the Development of Vocational Education and Training in the Republic of Bulgaria for the period 2015-2020 year], достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език).

Министерство на образованието и науката (2015b). *Национален план за действие в изпълнение на Националната стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността през периода 2015-2016 година* [National Action Plan for Implementing the National Strategy for Promoting and Improving Literacy for the Period 2015-2016], достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език).

Министерство на образованието и науката (2015c). *Анализ на състоянието на формалната училищна система за образование и обучение на възрастни* [Analysis of the formal school system for education and training of adults]. София, достъпен на http://lll.mon.bg/uploaded_files/Analysis_AL_2015-last.pdf (на български език).

Министерство на образованието и науката (2015d). *План за действие в изпълнение на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 г.* [Action Plan for Implementation of the National Strategy for Lifelong Learning for the Period 2014-2020], достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език).

Министерство на образованието и науката (2016а). *Годишен доклад – 2015 за изпълнението на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 година* (Annual Report – 2015 for the implementation of the National Strategy for Lifelong Learning). София, достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език).

Министерство на образованието и науката (2016b). *Приложение 1. Отчет по План за действие за 2015 г. в изпълнение на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014 – 2020 г.* [Annex 1. Report on on Action Plan for 2015 in implementing the National Strategy for Lifelong Learning 2014 – 2020], достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език).

Министерство на образованието и науката (2016c). *План за действие за 2016 година в изпълнение на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 година* (Action plan for 2016 for implementation of the National Strategy for Lifelong Learning 2014-2020), достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=74&subpageId=143> (на български език).

Министерство на образованието и науката (2016d). *Заместник-министър Стаматов връчи свидетелства за основно образование на участвали в проект за ограмотяване на*

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

възрастни [Deputy Minister Stamatov gave certificates for basic education to participants in a project for adult literacy], вестник СЕГА, 30 юни 2016 г., <http://www.mon.bg/?go=news&p=detail&newsId=1927>

Министерство на образованието и науката (2016е). *Изменения на Закона за професионалното образование и обучение*. Достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=7&subpageId=57> (на български език).

Министерство на образованието и науката (2017а). *Проект на План за действие за 2017 в изпълнение на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 г.* (Draft of an Action Plan for 2017 for Implementation of the National Strategy for Lifelong Learning for the Period 2014-2020), достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=381&subpageId=63> (на български език).

Министерство на образованието и науката (2017b). Рамкови програми А, Б, В, Г, Д, Е за професионално обучение за придобиване на различна степен на професионална квалификация за ученици и лица над 16 години (Framework Programmes A, B, C, D, E, F for initial and continuing vocational education and training for acquiring professional qualification degree for students and people over the age of 16), достъпен на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=2&subpageId=42> (на български език).

Министерство на образованието и науката (2017с). „Нов шанс за успех“ по процедура „Ограмотяване на възрастни – фаза 1“ на Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ (Project “New Chance for Success” under Procedure “Adult Literacy - Phase 1” of the Operational programme “Science and Education for Smart Growth 2014-2020”), достъпно на <http://sf.mon.bg/?go=news&p=detail&newsId=419> (на български език).

Министерство на образованието и науката (2017d). Проект „Националните координатори в изпълнение на Европейската програма за учене на възрастни“ (Project “National Coordinators for Implementation of the European agenda for adult learning”), достъпен на http://lll.mon.bg/?page_id=52&lang=en

Министерство на образованието и науката (2017е). *Състояние на сектора за учене на възрастни в област Русе* [State of the adult learning sector in Rousse District 2011 – 2015] (на български език), достъпно на <https://ec.europa.eu/epale/bg/resource-centre/content/sstoyanie-na-sektora-za-uchene-na-vzrastni-v-6-oblasti>

Министерство на финансите (2015). *Европа 2020: Национална програма за реформи. Актуализация 2015*. [Europe 2020: National Reform Programme. 2015 Update] април 2015 г., <http://www.minfin.bg/en/page/867> (на български език).

Министерство на финансите (2016). *Европа 2020: Национална програма за реформи. 2016 Update*] април 2016 г., <http://www.minfin.bg/en/page/867>

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

Министерство на финансите (2017). Европа 2020: Национална програма за реформи. Актуализации за 2017 година, София, достъпни на <https://www.minfin.bg/document/19894:1>

Министерство на труда и социалната политика (2013). Актуализирана стратегия по заетостта на Република България за периода 2013-2020 година, достъпна на <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=CONTENT&I=382&lang=> (на български език).

Министерство на труда и социалната политика (2015a). *Национален план за действие по заетостта през 2015 г.* [National Employment Action Plan for 2015], достъпен на <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIESI&I=249> (на български език).

Министерство на труда и социалната политика (2015c). *Последваща оценка на ефекта от активната политиката на пазара на труда на индивидуално ниво* [Subsequent Evaluation of the Effect of Active Policy on the Labor Market on an Individual Level], достъпна на <https://www.mlsp.government.bg/ckfinder/userfiles/files/politiki/zaetost/strategii%20izsledvaniq%20otchet/NETNA-bg.pdf> София (на български език).

Министерство на труда и социалната политика (2015c). *Последваща оценка на приноса на активната политика на пазара на труда за изменение на избрани показатели, характеризиращи икономическото и социално развитие на страната за периода 2000–2011 г.* (Subsequent Evaluation of the Contribution of Active Policy on the labor market for Modification of Selected Indicators Characterizing the Economic and Social Development of the Country for the Period 2000-2011]. София, достъпна на https://www.mlsp.government.bg/ckfinder/userfiles/files/politiki/zaetost/strategii%20izsledvaniq%20otchet/Ocenka_Ikonometrighen%20model_bg.pdf (на български език).

Министерство на труда и социалната политика (2016). *Национален план за действие по заетостта през 2016 г.* [National Employment Action Plan for 2016], достъпен на <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIESI&I=249> (на български език).

Министерство на труда и социалната политика (2017). *Национален план за действие по заетостта през 2017 г.* [National Employment Action Plan for 2017], достъпен на <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIESI&I=249> (на български език)

Национална агенция за професионално образование и обучение (2016). *Годишен доклад за дейността на Националната агенция за професионално образование и обучение през 2015 година* [Annual report on the activities of the National Agency for Vocational Education and Training in 2015], достъпен на <http://www.navet.government.bg/bg/dokumenti/dokumenti-na-napoo/> (на български език).

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

Национална агенция за професионално образование и обучение (2017). *Годишен доклад за дейността на Националната агенция за професионално образование и обучение през 2016 година* [Annual report on the activities of the National Agency for Vocational Education and Training in 2016], достъпен на http://www.navet.government.bg/bg/media/Doklad_NAPOO_2016_US_01.02.pdf

Национален статистически институт (2016). *Образованието в Република България*.
София: НСИ.

Национален доклад (2014) – Приносът на Република България към Съвместния доклад за 2015 година на Съвета и Европейската комисия във връзка с изпълнението на Стратегическата рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението („Образование и обучение 2020“).

Национална стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020), достъпна на <http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=125&id=1740>

Национална квалификационна рамка на Република България (2012) [National Qualification Framework of the Republic of Bulgaria], достъпна на <http://www.navet.government.bg/bg/nqf-bg> (на български език).

„Нов шанс за успех“ по процедура „Ограмотяване на възрастни – фаза 1“ на Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ (Project “New Chance for Success” under Procedure “Adult Literacy - Phase 1” of the Operational Programme “Science and Education for Smart Growth 2014-2020”) - <http://sf.mon.bg/?go=news&p=detail&newsId=419>

OECD (2013), Резултати за PISA 2012: Отлични постижения чрез безпристрастие: Даване на шанс на всеки студент да успее (том II), Издателство PISA OECD. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264201132-en>

Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж 2014-2020“ [Operational Programme “Science and education for Smart Growth 2014-2020”, достъпна на <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=13&subpageId=706> (на български език).

Привеждане на Националната квалификационна рамка на България в съответствие с новата образователна структура на средното образование, въведена със Закона за предучилищното и училищното образование (Bringing Bulgaria's National Qualifications Framework in line with the new educational structure of secondary education introduced by the Law on Pre-School and School Education), <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=381&subpageId=63>

Закон за предучилищното и училищното образование [Pre-school and School Education Act], State Gazette, issue 79, October 13, 2015, <http://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=97879> (на български език).

Препоръка за ПРЕПОРЪКА НА СЪВЕТА относно Националната програма за реформи на България за 2015 г. Национална програма за реформи на България и осигуряване на

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

становище на Съвета относно Програмата за сближаване на България за 2015 г.,
Брюксел, 13.5.2015 COM(2015) 253 финал.

Препоръка за ПРЕПОРЪКА НА СЪВЕТА относно Националната програма за реформи на
България за 2016 г. Национална програма за реформи на България и осигуряване на
становище на Съвета относно Програмата за сближаване на България за 2016 г.,
Брюксел, 18.5.2016 COM(2016) 323 финал.

Ромски образователен фонд (2015). Подобряване на образованието на ромите в
България, REF Оценка на страната – 2015, достъпно на
http://www.romaeducationfund.hu/sites/default/files/publications/bg_country_assessment_2015_web.pdf.

Софийски университет (2017). *В Софийския университет стартира Университетска
образователна програма за третата възраст* [In Sofia University started University
Educational Programme for the Third Age"], https://www.uni-sofia.bg/index.php/novini/novini_i_s_bitiya/v_sofijskiya_universitet_startira_universitetska_obrazovatelna_programa_za_tretata_v_zrast

*Стратегия за развитие на висшето образование в Република България 2014-2020
(2014)*. Стратегия за развитие на висшето образование в Република България 2014-
2020, достъпна на <http://www.mon.bg/?qo=page&pageId=7&subpageId=57> (на
български език).

*Стратегия за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства
(2015-2020)* [Strategy for Educational Integration of Children and Students from Ethnic
Minority Groups 2015-2020], достъпна на
<http://www.mon.bg/?qo=page&pageId=7&subpageId=57> (на български език).

*Стратегия за развитие на професионалното образование и обучение в Република
България за периода 2015-2020 г.* [Strategy for Development of Vocational Education and
Training in the Republic of Bulgaria for the Period 2015-2020}, достъпна на
<http://www.mon.bg/?qo=page&pageId=7&subpageId=57> (на български език).

UNICEF (2013). *Загубено бъдеще? Изследване на феномените на необхващане в
училище* Изгубено бъдеще? Изследване на феномените Учениците, непосещаващи
училище, достъпно на http://www.unicef.bg/assets/RSN_Fianl_BUL_FINAL06n.pdf (на
български език).

Закон за професионалното образование и обучение (1999, последни изменения 2016
г.) [Vocational Education and Training Act], достъпен на
<http://www.mon.bg/?qo=page&pageId=7&subpageId=57> (на български език).

Световната банка (2014). Gortazar, Lucas, Herrera-Sosa, Katia; Kutner, Daniel; Moreno,
Martin; Gautam, Аму. Как България може да подобри образователната си система ?:
анализ на PISA 2012 и минали резултати, достъпен на

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за
възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

<http://documents.worldbank.org/curated/en/2012/09/20278281/can-bulgaria-improve-education-system-analysis-pisa-2012-past-results>

Захариев, Б. (2013). *Как училището обрича поколения на бедност?* [How School Condemns Generations to Poverty], <http://www.24chasa.bg/Article.asp?ArticleId=2528548>

Захариев, Б. (2014). *Сутрешна разходка до училището. Размишления за въвеждането на финансиране в съответствие с общ стандарт* [Morning Walk to School. Reflections about Introduction of School Financing according a Common Standard and Optimization of School Network]. АВ: Якимова, М., Кабакчиева, П., Лякова, М. и Димитрова, В. (ред.). По стъпките на другия. София: Издателство „Просвета“, стр. 188-217.

Интернет източници и уеб сайтове:

Проект „Национални координатори за изпълнение на Европейската програма за учене на възрастни“ – <http://ill.mon.bg/?lang=en>

Българска стопанска камера [Bulgarian Industrial Association] <http://en.bia-bg.com/focus/>

Рейтингова система на висшите училища в България – <http://rsvu.mon.bg/rsvu3/?locale=en>

Безвъзмездни средства от Европейското икономическо пространство и Безвъзмездни средства от Норвегия, <http://eeagrants.org/News/2016/A-good-start-for-Roma-children>

Евростат, <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Моята компетентност – информационна система за оценка на компетентността, <http://en.mycompetence.bg/home/>

Ромски образователен фонд, <http://www.romaeducationfund.hu/evaluations/project-grant-evaluation>

Национална информационна система за учене на възрастни [National Information System for Adult Learning], <http://ill.mon.bg/>

Национален статистически институт [National Statistical Institute], www.nsi.bg

Национална агенция за професионално образование и обучение [National Agency for Vocational Education and Training] <http://www.navet.government.bg/>

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение 1: Списък на приетите законови актове, стратегии, закони

Наименование	Дата на приемане	Кратко описание на съдържанието
Национална стратегия за образование през целия живот за периода 2014-2020 г.	2014	Определя стратегическите цели, приоритетите и показателите за напредък при ученето през целия живот; очертава съдържанието, формите, средата и взаимодействията между всички участници в процеса на учене през целия живот; предвижда подкрепа за изграждане на мрежи от доставчици на образование и обучение.
Стратегия за развитие на професионалното образование и обучение в Република България за периода 2015-2020 г.	2014	Стратегията определя като приоритет нарастване на участието на възрастни в дейности за учене през целия живот и насърчаване на ангажираността на възрастните в непрекъснато обучение, както и придобиване на ключови компетенции за допълване на професионални знания и умения.
Национална стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността (2014-2020)	2014	Определя приоритети и мерки за повишаване на грамотността, както на ученици, така и на възрастни.
Закон за предучилищното и училищното образование	2015	Определя образователната структура, образователните институции и формите на образование.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

Изменения в Закона за професионалното образование и обучение	2016	Измененията: 1) предвиждат валидиране и признаване на професионални знания, умения и компетенции, придобити чрез неформално образование и информално обучение; 2) определя институциите, които имат право да предлагат професионално образование и обучение на ученици над 16-годишна възраст; 3) определят 5 рамкови програми за обучение на хора на възраст от 16 години или повече; 4) определят изискванията за разработване на учебна програма за професионално обучение за лица над 16-годишна възраст; 5) определят реда и условията за прием на лица над 16-годишна възраст в професионални програми; 6) определят формите на обучение за лица на възраст над 16-годишна възраст- дневно, вечерно, независимо, индивидуално, дистанционно и базирано на работа учене (система за дуално обучение).
Закон за насърчаване на заетостта	2001 Последни изменения от 2016 г. Измененията от 2008 г. определят съдържанието на образованието за възрастни и институциите за предоставяне на образование за възрастни	Регламентира професионалното обучение за възрастни на работното място.
Постановление на Министерски съвет № 280 от 15 октомври 2015 г. за определяне на условията и реда за предоставяне на ваучери за обучение на безработни и заети лица	2015	Регламентира сроковете и условията за предоставяне на ваучери за обучение за новия програмен период на ОП РЧР 2014-2020. Предоставят се ваучери за професионално образование и за обучение по ключови компетенции. Доставчиците, които желаят да предложат платено с ваучери обучение, трябва да отговарят на някои специални изисквания
Закон за читалищата	1996 Последни изменения от 2013 г.	Предвижда образователни и обучителни дейности за възрастни.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

	Изменения от 2009 г. – определят техния статут, създаване и дейности.	
--	---	--

Приложение 2: Опис на интервенциите в политиките

Наименование на интервенция	Източник (С хипервръзка)	Бюджет	Резултат и	Към кой от 6-те градивни елемента за успешни политики за обучение на възрастни е насочен? (отбележете всички валидни отговори)						Допълнителни подробности/описание (цел, продължителност, отговорно лице и т.н.)
				Подпомага интереса на учениците	Инвестиции на работодатели в	Подобряват равнопоставеността на	Учене, което е уместно	Висококачествено обучение	Коherentна политика	
Организиран е на курсове за повишаване на грамотността у възрастните	Министерство на образованието и науката (2014). <i>Национален план за действие в изпълнение на Националната стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността през периода 2015-2016.</i> [National Action Plan for the Implementation of the National Strategy for Promotion and Improvement of Literacy Skills (2014-2020)], достъпен на http://www.mon.bg/?go=page&pagelId=74&subpagelId=143 (на български език).	Развитие на човешките ресурси (HRD) 2 000 000 лева (1 000 000 EUR)	3000 ежегодно	x		x	x			Цел: Повишаване на грамотността и образователното ниво на възрастните.

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

<p>Организиран е на курсове за придобиване на основно образование за повишаване на грамотността у възрастните</p>			<p>10 000 ежегодно</p>						<p>Отговорно лице: Министерство на образованието и науката</p>
<p>Въвеждане на дуално образование</p>	<p><i>Закон за предучилищното и училищното образование, Държавен вестник, бр. 79, 13 октомври 2015 г., http://www.mon.bg/?go=page&pageId=7&subpageId=57 (на български език).</i></p>			<p>x</p>		<p>x</p>			<p>Цел: Подобряване на практическото обучение на студентите и укрепване на връзките между образованието и бизнеса.</p> <p>Отговорно лице: Министерство на образованието и науката</p>

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

<p>Организиран е на платени чрез ваучери обучения, като служителите се ангажират да съфинансират 15 % от разходите за обучение.</p>	<p>Министерство на труда и социалната политика (2017). <i>Национален план за действие по заетостта през 2017 г.</i> [National Employment Action Plan for 2017], достъпен на https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIESI&I=249 (на български език).</p>			x		x				<p>Цел: Подобряване на професионалната квалификация на служителите</p> <p>Стимулиране на инвестициите на работодатели в обучение</p> <p>Отговорно лице: Министерство на труда и социалната политика,</p> <p>Агенция по заетостта</p>
<p>Проект “Нов шанс за успех” по процедура „Ограмотяване на</p>	<p>Министерство на образованието и науката (2017с). „Нов шанс за успех“ по процедура „Ограмотяване на възрастни – фаза 1“ на Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ (Project “New Chance for Success” under Procedure “Adult Literacy - Phase 1” of the Operational programme “Science and Education for Smart Growth 2014-</p>	<p>Проектът е с бюджет от 24 994 462,50 лева (приблизително</p>	<p>Основният е целеви групи по проекта са: хора без</p>	x		x	x			<p>Цел:</p> <p>Повишаване на образованието за възрастни и</p>

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

възрастни – фаза 1” на Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж 2014-2020 г.“	2020”), достъпно на http://sf.mon.bg/?go=news&p=detail&newsId=419 (на български език).	на (на	12 500 000 Е UR) (Министерство на образованието и науката 2017с).	завършен и етапи и степени на образование, безработни и неграмотни лица.							професионалните компетенции. Отговорно лице: Агенция по заетостта
Програми за обучение „Стъпка напред“, „Шанс за работа 2017“ Проект „Обучение на възрастни, преминали курсове за ограмотяване“	Министерство на труда и социалната политика (2017). <i>Национален план за действие по заетостта през 2017 г.</i> [National Employment Action Plan for 2017], достъпен на https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=POLICIESI&I=249 (на български език).			Лица с основно и по-ниско образование или без образование, регистрирани в бюрата по труда.	x		x	x			Отговорни лица: Министерство на образованието и науката, Министерство на труда и социалната политика
Организиран е на курсове	Министерство на образованието и науката (2014). <i>Национален план за действие в изпълнение на</i>			500		x		x	x		Цел:

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

за повишаване на квалификацията за преподавателите на възрастни	<i>Националната стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността през периода 2015-2016.</i> [National Action Plan for the Implementation of the National Strategy for Promotion and Improvement of Literacy Skills (2014-2020)], достъпен на http://www.mon.bg/?go=page&pageld=74&subpageld=143 (на български език).									Повишаване на професионалната квалификация на педагозите за възрастни. Отговорно лице: Министерство на образованието и науката
Разработван е на рамкови учебни програми за първоначално и продължаващо професионално образование и обучение за придобиване на степен на професионална квалификация за ученици и лица над 16-	Министерство на образованието и науката (2014). <i>Национален план за действие в изпълнение на Националната стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността през периода 2015-2016.</i> [National Action Plan for the Implementation of the National Strategy for Promotion and Improvement of Literacy Skills (2014-2020)], достъпен на http://www.mon.bg/?go=page&pageld=74&subpageld=143 (на български език).			x			x	x		Цел: Повишаване на уместността на уменията на хората спрямо нуждите на пазара на труда. Отговорно лице: Министерство на образованието и науката

Мрежа от независими национални експерти в областта на образованието за възрастни/уменията за възрастни
Цялостен доклад за страната – България

годишна възраст.											
Актуализиране на националната квалификационна рамка в съответствие с новата структура на образованието.	Министерство на образованието и науката (2017). <i>Проект на План за действие за 2017 в изпълнение на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 г.</i> (Draft of an Action Plan for 2017 for Implementation of the National Strategy for Lifelong Learning for the Period 2014-2020), достъпен на http://www.mon.bg/?go=page&pagelId=381&subpagelId=63 (на български език).							x	x		Цел: Повишаване на уместността на уменията на хората спрямо нуждите на пазара на труда. Отговорно лице: Министерство на образованието и науката
Създаване на регионални групи за учене през целия живот.	Министерство на образованието и науката (2017). Проект „Националните координатори в изпълнение на Европейската програма за учене на възрастни“ (Project “National Coordinators for Implementation of the European agenda for adult learning”), достъпен на http://lll.mon.bg/?page_id=52&lang=en									x	Цел: Подобряване на координацията между заинтересованите страни при ученето през целия живот на национално и регионално ниво Отговорно лице:

КАК ДА СЕ СДОБИЕТЕ С ПУБЛИКАЦИИТЕ НА ЕС

Безплатни публикации:

- Едно едно копие:

От книжарницата на ЕС (<http://bookshop.europa.eu>);

- повече от едно копие или постери/карти:

от представителствата на Европейския съюз

(http://ec.europa.eu/represent_en.htm);

от делегациите в страни нечленки на ЕС

(http://eeas.europa.eu/delegations/index_en.htm);

като се свържете с услугата Europe Direct (Юръп Дайрект)

(http://europa.eu/eurodirect/index_en.htm) или се обадите на 00 800 6 7 8 9 10

11 (Безплатен телефонен номер от всяко място в ЕС) (*).

(*) Предоставената информация е безплатна, както и повечето обаждания (въпреки че някои оператори, телефонни кутии или хотели могат да ви таксуват).

Платени публикации:

- от книжарницата на ЕС (<http://bookshop.europa.eu>);

Платени публикации:

- чрез един от агентите по продажбите на Службата за публикации на Европейския съюз (http://publications.europa.eu/others/agents/index_en.htm).

Служба за публикации
на Европейския съюз